

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
Кафедра державно-правових дисциплін

М. С. Поліщук М. І. Логвиненко

ПРАВознавство

Навчальний посібник
Для студентів економічних спеціальностей
вищих навчальних закладів

Суми
2013

УДК 342.4.(447)(073)
П68

Рекомендовано до видання науково-методичною радою _____, протокол № __ від _____.

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін, протокол № 7 від 15.02.2013.

Рецензенти:

Поліщук М. С. Логвиненко М. І.

П68 *Правознавство [Текст]: навчальний посібник / М.С. Поліщук, М.І. Логвиненко. – Суми, 2013. – 112 с.*

Навчальний посібник містить навчальну програму з дисципліни “Правознавство” і короткий зміст кожної теми. Викладення матеріалу у вигляді схем сприятиме концентрації уваги студентів на основних питаннях, а також розвитку правової культури та інтелектуального потенціалу.

Призначений для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 342.4.(447)(073)

© Поліщук М. С., 2013

© Логвиненко М. І., 2013

ЗМІСТ

Вступ	5
Навчальна програма дисципліни.....	6
Тема 1. Основи теорії держави	21
Тема 2. Основи теорії права. Правовідносини.....	27
Тема 3. Правова поведінка. Правопорушення і юридична відповідальність.....	36
Тема 4. Основи конституційного ладу України.....	43
Тема 5. Судові та правоохоронні органи України.....	52
Тема 6. Основи цивільного права.....	58
Тема 7. Основи сімейного права	70
Тема 8. Основи спадкового права	79
Тема 9. Основи трудового права	84
Тема 10. Основи кримінального права	103
Список літератури.....	110

ПРИЙНЯТІ СКОРОЧЕННЯ

ВРУ	– Верховна Рада України
ВСУ	– Верховний суд України
ЗУ	– Закон України
КЗпП	– Кодекс законів про працю
КД	– колективний договір
к.д.	– календарні дні
ККУ	– Кримінальний кодекс України
КМУ	– Кабінет міністрів України
ПКМУ	– Постанова Кабінету міністрів України
КПУ	– Конституційне право України
КТС	– комісія з трудових спорів
КУ	– Конституція України
н.п.а.	– нормативно-правовий акт
РАЦС	– органи реєстрації актів цивільного стану
ПВТР	– правила внутрішнього трудового розпорядку
ПУ	– Президент України
УПУ	– Указ Президента України
ТД	– трудовий договір
ЦКУ	– Цивільний кодекс України
цп	– цивільні правовідносини
ю.о.	– юридична особа

ВСТУП

Розуміння основних галузей права є необхідною умовою повноцінної життєдіяльності кожного громадянина України.

Навчальний посібник з дисципліни “Правознавство” покликаний сформувати у студентів та слухачів неюридичних факультетів вищих навчальних закладів, а також в усіх громадян, які цікавляться правовими питаннями, уявлення про зміст та особливості основних галузей права України.

Характерною рисою цього видання є оригінальна форма викладу навчального матеріалу – у вигляді структурно-логічних схем. Така форма полегшує роботу над змістом дисципліни, адже дає змогу сконцентрувати увагу студентів на найважливіших питаннях, тезах, визначеннях тощо. Вона дозволяє прослідкувати логічний взаємозв’язок походження тих чи інших понять, що впливають із попередніх положень або принципів.

Навчальний посібник відображає норми чинного законодавства України. Матеріал в ньому поданий з урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційної програми з підготовки бакалавра спеціальності 0501 – “Економіка і підприємництво”. У доступній формі в ньому розкрито основну проблематику з таких галузей права та навчальних дисциплін: основи теорії держави та права, конституційне, цивільне, сімейне, спадкове, трудове, кримінальне право та основи правоохоронної діяльності.

Нетрадиційна форма викладення курсу правознавства дозволяє

за короткий проміжок часу відновити в пам’яті лекційний матеріал, інформацію, отриману в процесі самостійної роботи з нормативною базою, підручниками та іншими навчальними посібниками. Під час роботи з даним посібником зорова пам’ять сприяє покращенню якості сприйняття питань, що вивчаються, а методичні вказівки, що відповідають тематиці лекційного матеріалу, слугують орієнтиром для координації самостійної роботи та допомагають в розкритті сутності окремих тезових положень.

Даний посібник особливонеобхідний студентам та слухачам при підготовці до заліку з правознавства, коли потрібно оволодіти великим обсягом інформації.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

План

1. Поняття держави та її ознаки.
2. Основні теорії та закономірності походження держави і права.
3. Характеристика функцій держави.
4. Форма держави та її елементи.
5. Поняття і основні ознаки (принципи) правової держави та громадянського суспільства.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Вивчення дисципліни “Правознавство” доцільно розпочинати із з’ясування такого складного явища як держава. Необхідно враховувати, що багато визначень з цієї дисципліни прийнято розуміти у широкому та вузькому значеннях. Не є виключенням і поняття “держава”. У відносинах держави з іншими організаціями у суспільстві можна визначитись за основними та факультативними ознаками цього явища.

У наступному питанні при розгляді основних теорій походження держави слід мати на увазі, що запропонований перелік не є вичерпним, а також, що зазначені теорії походження держави можуть вважатися і теоріями походження права.

Характеризуючи функції держави в межах третього питання, варто пам’ятати, що, незважаючи на запропоновані способи класифікації за різними ознаками, одна і та ж функція держави може бути одночасно віднесена до різних видів. Наприклад, внутрішні функції можна класифікувати за сферою суспільних відносин.

При вивченні форми держави треба мати на увазі, що її елементи є лише способом визначення форми організації суспільства і що вони не можуть існувати окремо, адже є взаємозалежними. Наприклад, республіканська форма правління, як правило, визначає демократичний режим правління.

Загальний огляд основ теорії держави варто завершити з’ясуванням ознак та сутності правової держави як найвищої ланки розвитку організації суспільства. У контексті цього питання окремо слід приділити увагу ознакам громадянського суспільства, яке вважається однією з передумов формування правової держави.

ТЕМА 2. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВА. ПРАВОВІДНОСИНИ

План

1. Право як особливий вид соціальних норм.
2. Поняття права та його ознаки.
3. Функції, принципи, джерела права.
4. Система права, система законодавства та правова система.
5. Правовідносини: поняття, суб'єкти, об'єкти, зміст.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

У рамках першого питання теми слід з'ясувати місце і роль правового механізму регулювання суспільних відносин, характер взаємозв'язків таких соціальних явищ, як право і економіка, право і держава, право і мораль. Важливо дослідити ознаки права, які відрізняють право від інших соціальних інститутів. Слід визначити місце, яке посідає норма права в системі соціальних норм. Далі слід розкрити поняття “право”, використовуючи об'єктивне та суб'єктивне його розуміння, пам'ятаючи при цьому, що в більшості випадків юридична наука оперує поняттям “право” як системою загальнообов'язкових, формально визначених загальних норм (правил поведінки), які встановлюються, гарантуються і охороняються державою з метою впорядкування суспільних відносин.

При вивченні функцій права та їх класифікації треба виходити з тієї позиції, що основним призначенням права є регулювання суспільних відносин. Таким чином дуже легко буде зрозуміти і запам'ятати сутність та види функцій права.

Розглядаючи принципи права, їх поняття та значення, слід запам'ятати: по суті вони також є нормами права; на відміну від норм права, їх не так легко змінити чи скасувати, адже вони уособлюють основні тенденції (правила) розвитку права.

Вивчення цієї теми передбачає аналіз джерел (форм) права. Потрібно детально розглянути п'ять основних видів джерел права, а саме: правовий звичай, правовий прецедент, нормативно-правовий акт, правову доктрину та нормативно-правовий договір. Варто визначити їх значення для науки теорії права та дослідити, в яких правових системах домінують ті чи інші джерела права.

Необхідно зупинитись на більш детальному розгляді нормативно-правових актів (законів та підзаконних нормативних актів), оскільки саме вони використовуються в Україні як джерела права. Наступним кроком є розгляд системи права, її складових: поняття галузі, підгалузі, інституту та норми права як основного елемента. В межах цього питання необхідно з'ясувати механізм взаємодії даних елементів. Особливу увагу слід приділити вивченню поняття “норма права” і розкриттю її ознак та специфічної структури. Варто з'ясувати такі суміжні поняття, як “система законодавства” та “правова система” і порівняти їх із “системою права”.

У рамках даної теми важливим є з'ясування сутності правовідносин, оскільки це дає змогу зрозуміти, які саме суспільні відносини підпадають під визначення правових. У цьому питанні потрібно розкрити ознаки та структуру правовідносин, тобто дати детальну характеристику таких складових елементів: об'єкта, суб'єкта та змісту правових відносин. Необхідно також вказати на визначення та види підстав виникнення, зміни та припинення правовідносин, дати узагальнюючу характеристику юридичних фактів та навести їх класифікацію.

ТЕМА 3. ПРАВОВА ПОВЕДІНКА. ПРАВОПОРУШЕННЯ І ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

План

1. Правова поведінка та її види.
2. Правопорушення: поняття, види, ознаки і склад.
3. Юридична відповідальність.
4. Обставини, що виключають юридичну відповідальність.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Вивчення даної теми необхідно почати з розкриття поняття “правова поведінка” та елементів, що входять до його складу. Слід звернути увагу на той факт, що окрім правової поведінки в суспільстві існує ще і неправова, яка врегульована іншими соціальними нормами (за виключенням права) і правовою наукою не вивчається. У межах першого питання також необхідно розглянути

ознаки, що характерні для правової поведінки взагалі та для її видів (правомірної та неправомірної) зокрема. Потрібно також вивчити класифікацію правомірної поведінки за різними ознаками.

У наступному питанні слід більш детально розглянути такий вид неправомірної поведінки, як правопорушення. Необхідно з'ясувати його основні ознаки та склад, адже ці питання мають велике значення для відмежування правомірної поведінки від неправомірної. Варто достатньо глибоко вивчити кожен з елементів складу правопорушення (об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону), з'ясувавши основні ознаки кожного.

Далі можна переходити до розгляду такого правового стану особи, як юридична відповідальність. Важливо зрозуміти, що єдиною її підставою є наявність складу правопорушення в діянні особи. Необхідно з'ясувати ознаки даного інституту та зупинитись на його принципах. Окремо слід розглянути мету юридичної відповідальності, адже вона по суті визначає її функції. Завершити вивчення даної теми необхідно аналізом спеціально обумовлених законодавством обставин, що виключають юридичну відповідальність особи, яка вчинила діяння, яке зовні схоже на правопорушення. Слід чітко розрізняти між собою вказані обставини. Тут важливо зрозуміти, що інститут виключення відповідальності необхідно відрізняти від інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

ТЕМА 4. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

План

1. Конституційне право, його особливості та місце всистемі права.
2. Загальні засади конституційного ладу України.
3. Народовладдя в Україні та форми його здійснення.
4. Загальна характеристика органів законодавчої та виконавчої влади.
5. Поняття та структура правового статусу особи.
6. Громадянство України як інститут конституційного права.
7. Конституційні права, свободи та обов'язки громадян України.
8. Гарантії прав і свобод людини та громадянина.
9. Правове становище іноземців, осіб без громадянства та осіб із множинним громадянством.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Дослідження даної теми потребує визначення конституційного права як галузі національного права з його особливими рисами. Необхідно вказати на основний предмет правового регулювання – суспільні відносини, які виникають і діють у процесі здійснення влади народом України, а саме: відносини, які становлять засади народовладдя, суверенітету народу; відносини, які опосередковують будову держави як організації влади народу і для народу; відносини, які опосередковують основоположні засади функціонування держави; відносини, що визначають характер зв'язків між державою та конкретною особою, та ін.

У межах другого питання теми слід розглянути основні засади конституційного ладу України, які закріплені в першому розділі Конституції, а саме: положення про елементи форми держави (режим, устрій, форму правління); положення про суверенітет; принцип розподілу влади; державну символіку тощо.

У сучасних умовах розбудови демократичної держави важливим є визначення народовладдя як приналежності народів країни всієї державної влади та здійснення її в інтересах усього суспільства і кожної людини. Потрібно розкрити та порівняти поняття безпосереднього і представницького народовладдя. Далі слід розглянути поняття виборчої системи та з'ясувати принципи виборчого права, що характерні для держави з демократичним режимом правління.

В подальшому здійснити загальний огляд органів законодавчої та виконавчої влади, адже знання їх назв, складу, порядку обрання та розуміння сутності їхніх функцій, співвідношення між ними є обов'язковим для повноти уявлення про державу та право.

У ході вивчення п'ятого питання необхідно розглянути ознаки правового статусу особи та навчитися виділяти його структурні елементи, адже вміння аналізувати цей статус необхідне для кожного правосвідомого громадянина.

Розгляд окремих елементів правового статусу буде продовжений, починаючи з шостого по дев'яте питання даної теми. Слід докладно розглянути поняття “громадянство”, яке є визначальним для кожної людини у відносинах з державою. Необхідно також вивчити і проаналізувати права та обов'язки громадян, що закріплені в Конституції, зрозуміти, як вони гарантовані та забезпечені

державою і з якою метою такі гарантії встановлюються. Наприкінці теми звернути увагу на співвідношення правового статусу громадян та інших суб'єктів, що мешкають (перебувають) на території держави (іноземці, апатриди, поліпатриди).

Тема 5. СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

План

1. Загальна характеристика судової системи України.
2. Загальна характеристика правоохоронних органів України.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Перед вивченням даної теми згадайте положення ч. 1 ст. 6 Конституції України, яка регламентує, що однією із конституційних засад державного устрою України є розподіл влади на законодавчу, виконавчу і судову. Далі зверніть увагу на те, що суди України мають низку специфічних ознак, які відрізняють їх від органів влади інших гілок (виключна компетенція, виключний характер судових рішень, виключний режим діяльності суду, особливий порядок формування корпусу суддів). Детально з'ясувавши сутність вказаних ознак, можна переходити до вивчення поняття “правосуддя”. Для його розуміння слід проаналізувати основні нормативно-правові акти, що визначають порядок здійснення правосуддя в Україні (Конституцію України, Закони України “Про судову систему в Україні” і “Про Конституційний Суд України”, “Про Конституційний Суд України” та ін.).

Необхідно детально розглянути завдання правосуддя, питання, на вирішення яких воно спрямоване. Визначте, які види правосуддя розрізняють в Україні та в яких формах воно може бути реалізоване. Порівняйте їх між собою. Зверніть увагу на те, що така форма як суд присяжних почала офіційно застосовуватись в нашій державі лише з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу (2012 р.), хоча до цього вже була закріплена в Конституції України.

Наступним кроком є розгляд судової системи України. При вивченні даного питання слід зрозуміти, що до неї входять усі суди України, які в свою чергу поділені на дві ланки: система судів загальної юрисдикції та Конституційний Суд України. Суди загальної юрисдикції також утворюють свою систему, внутрішню ієрархію залежно від повноважень судової інстанції. Необхідно знати, що існує три судові інстанції і що кожна з них складають суди із чітко визначеним колом повноважень.

Правосуддя базується на основних принципах, які закріплені в ст. 129 Конституції України: законність, рівність учасників процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін, підтримання державного обвинувачення прокурором, право обвинуваченого на захист, гласність, забезпечення апеляційного та касаційного оскаржень рішення суду, обов'язковість рішень суду та ін. Кожний із принципів варто проаналізувати відповідно до конкретних видів судочинства.

При вивченні другого питання необхідно показати місце Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Для цього використовуйте положення Конституції України та Закону України “Про Конституційний Суд України”. Зверніть увагу на порядок формування Конституційного Суду України трьома гілками державної влади, рівну кількість суддів від кожної гілки. Дайте аналіз функцій і повноважень Конституційного Суду України, вкажіть порядок розгляду справ згідно з конституційними поданнями, зверненнями та прийняттям рішень.

У межах третього питання визначте, які державні органи належать до правоохоронних і які завдання покладені на них. Перша частина питання присвячена одному з державних органів, на який покладено здійснення нагляду за додержанням та правильним застосуванням законів в Україні – прокуратурі. Для визначення основних завдань та функцій прокуратури необхідно проаналізувати Конституцію України (ст. 121–123) та Закон України “Про прокуратуру” (ст. 4, 5), в яких визначаються ці положення.

У ході розгляду даного питання теми мова піде про правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України – Службу безпеки України. Завдання Служби безпеки України визначаються у ст. 2 однойменного Закону України, який необхідно проаналізувати. Детально розгляньте основні засади діяльності Служби безпеки України, дослідіть структуру органів СБУ, з'ясуйте, кому підпорядкована і підзвітна Служба безпеки.

Подальше вивчення теми вимагає аналізу одного з елементів системи правоохоронних органів України – органів внутрішніх справ. Визначте, які функції покладені на ці органи і якими принципами вони керуються у своїй діяльності. Вкажіть групи структурних підрозділів, які формують

систему органів внутрішніх справ та за якими принципами вони організуються. Наступним кроком буде з'ясування місця органів юстиції всистемі правоохоронних органів. Необхідно визначити завдання та структуру даних органів. Окремо слід проаналізувати поняття та форми діяльності нотаріату в Україні.

Дослідження даної теми передбачає докладний розгляд положення ст. 59 Конституції України, в якому зазначається, що кожен має право на правову допомогу. Організація і принципи діяльності адвокатури в Україні визначаються Законом України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", згідно з яким адвокатура України є добровільним професійним громадським об'єднанням, яке сприяє захисту прав і свобод, представляє законні інтереси громадян України, осіб без громадянства, юридичних осіб, надає їм іншу юридичну допомогу.

Завершити вивчення теми варто короткою характеристикою інших правоохоронних органів України, які здійснюють свою діяльність із захисту і охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, а також держави.

ТЕМА 6. ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

План

1. Цивільне право і відносини, що ним регулюються.
2. Джерела цивільного права.
3. Учасники цивільних правовідносин.
4. Право власності як один з основних інститутів цивільного права.
5. Поняття і види цивільно-правових договорів.
6. Загальні положення про зобов'язання.
7. Поняття, підстави та види цивільно-правової відповідальності.
8. Позовна давність.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Починаючи розгляд теми, потрібно визначити, що цивільне право є однією з провідних галузей національного права України, яка регулює певну групу правових відносин за участю фізичних і юридичних осіб та держави в цілому. Необхідно вказати на предмет правового регулювання даної галузі, який становлять такі групи відносин: майнові та особисті немайнові відносини. Розкрийте зміст цих відносин, наведіть приклади. Для більш повного знайомства з основами цивільного права необхідно визначити методи, за допомогою яких цивільне право регулює вищевказані відносини, вказати на їх характерні ознаки, що притаманні саме цій галузі права.

Характеристика цивільного законодавства передбачає дослідження основних засад цивільно-правового регулювання товарно-грошових відносин за Конституцією України. Назвіть ці норми. Які законодавчі акти України деталізують і розвивають конституційні положення? Особливо слід звернути увагу на Цивільний кодекс України, якому належить центральне місце в системі цивільного законодавства, та проаналізувати його структуру і зміст.

При вивченні питання про учасників цивільних відносин слід з'ясувати, що ними можуть бути лише три групи суб'єктів (фізичні особи, юридичні особи та особи публічного права). Після цього необхідно проаналізувати кожну з груп, зокрема, хто до неї входить та які специфічні ознаки мають суб'єкти даної групи. Тут необхідно зупинитись на детальному з'ясуванні понять цивільної правоздатності та дієздатності.

Питання про право власності потребує з'ясування його в об'єктивному та суб'єктивному сенсі. Важливо, що в суб'єктивному розумінні, право власності є уособленням єдності трьох правомочностей: володіння, користування та розпорядження. Слід охарактеризувати ці правомочності і зрозуміти, чому власником може вважатися лише та особа, яка має усі три складові. В межах даного питання необхідно розглянути поняття "річ" – ключове поняття права власності та цивільного права в цілому. Завершити розгляд права власності слід вивченням існуючих в Україні форм власності та підстав їх зміни.

Наступне питання по темі – про цивільно-правові договори. В ході його розгляду слід з'ясувати, що усі дії громадян і організацій, спрямовані на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, називаються "правочинами". Вони можуть бути усними та письмовими, односторонніми чи багатосторонніми, для них встановлені особливі умови дійсності, недодержання яких може призвести до визнання цих правочинів недійсними. Що стосується "договору", то він є видом правочину і може бути лише двохстороннім або багатостороннім, а усі інші ознаки правочину на нього поширюються без змін. Необхідно також окремо з'ясувати предмет, зміст та умови

дії договорів.

Розпочати вивчення наступного питання варто з визначення поняття зобов'язального права та зобов'язання в цілому. Вказати, з яких елементів складається зобов'язання, і пояснити, хто є суб'єктами зобов'язань, з приводу яких об'єктів виникають зобов'язання і що становить зміст цих зобов'язань. Досліджуючи питання, необхідно звернути увагу на способи забезпечення виконання зобов'язань (поручительство, гарантія, застава, завдаток, притримання та неустойка (штраф, пеня). З'ясуйте, в чому різниця між поручительством та гарантією, які суб'єкти можуть їх давати, які обсяги прав та обов'язків у поручителя та гаранта. До яких видів зобов'язань може застосовуватись пеня? Акцентуйте увагу на тому, що способи забезпечення виконання зобов'язань обираються сторонами зобов'язань на власний розсуд залежно від ситуації та наявних можливостей. Цікавим видається такий спосіб забезпечення, як притримання, якого раніше Цивільний кодекс України не передбачав. В ході вивчення сьомого питання слід спочатку зрозуміти сутність поняття "цивільно-правова відповідальність", а саме, що нею є негативна реакція держави на цивільне правопорушення. Проявляється така реакція в обмеженні чи позбавленні правопорушника певних прав чи накладенні на нього обов'язків. Необхідно також запам'ятати, що така відповідальність виникає лише в результаті наявності в діях особи чітко визначених умов, сукупність яких і є підставою для притягнення особи до цивільно-правової відповідальності. В цьому питанні також слід розглянути види даної відповідальності та, що дуже важливо, підстави звільнення від неї. Окремо слід приділити увагу позовній давності, яка визначає строк, протягом якого особа має право звернутись досуду з вимогою про захист своїх порушених прав.

ТЕМА 7. ОСНОВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА

План

1. Шлюб та сім'я.
2. Шлюбний договір.
3. Права та обов'язки подружжя.
4. Права та обов'язки батьків та дітей.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Готуючись до відповіді на питання теми, необхідно мати на увазі, що сімейне право є підгалуззю цивільного права, а тому варто дослідити, що є предметом її правового регулювання, тобто, які суспільні відносини підпадають під регулювання вказаною підгалуззю. Проаналізуйте положення Сімейного кодексу. У рамках цього питання варто зазначити про умови, що висуває українське законодавство до осіб, які бажають укласти шлюб, що мають бути обов'язково дотримані. Крім того, необхідно вказати на винятки щодо умов вступу у шлюб, які дозволяються при його укладенні. Які державні органи уповноважені на надання дозволів для відхилення від встановлених норм? У цьому питанні розглядається також порядок укладання шлюбів. Необхідно визначити, які підстави, передбачені шлюбно-сімейним законодавством, можуть призвести до припинення шлюбу. Необхідно також зазначити, що можливе припинення шлюбу двома шляхами: в органах РАЦСу та в судовому порядку. Крім того, варто визначитись, за яких обставин шлюб може бути визнаний недійсним і які правові наслідки мають ці юридичні факти.

Окремо дослідіть положення, що стосуються мети і порядку укладення шлюбного договору, вкажіть, які права і обов'язки має подружжя. Укажіть на форму цього документа та порядок внесення в нього змін і доповнень, а також можливості його скасування. Визначте, які саме права та обов'язки можуть бути врегульовані у шлюбному договорі.

Установіть правові режими майна подружжя. Оскільки Сімейний кодекс передбачає особисту приватну власність та спільну сумісну власність подружжя, то цікавим буде встановлення видів майна, яке належить окремо чоловікові/дружині, а яке визнається їх спільною власністю. Зверніть увагу на те, що подружжя між собою може укладати будь-які незаборонені законом правочини і визначати на власний розсуд правовий режим майна, що нажите за час їх спільного проживання. Окремо зупиніться на інституті взаємного утримання подружжя.

З'ясуйте, як визначається правовий статус осіб, що живуть однією сім'єю, але відносини яких не зареєстровані в органах РАЦСу, так зване "громадянське подружжя". Зверніть увагу на права та обов'язки, які мають такі особи, особливо щодо майнових прав, а також встановіть, чи є відмінність у правах дітей, які народжені у шлюбі та поза ним. Дослідіть взаємні права батьків і дітей, зверніть увагу на кореспонденцію прав дітей обов'язкам батьків і навпаки. Особливої уваги на сьогоднішній день набуває проблема позбавлення батьківських прав щодо осіб, які не викону-

ють належним чином обов'язків по догляду за дитиною. В яких випадках та якій процедурі має застосовуватись така санкція щодо батьків? Встановіть умови, за яких такі батьки можуть поновити свої батьківські права. Зверніть увагу на те, що Сімейний кодекс встановлює декілька варіантів влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, тому варто дослідити кожен з них, а саме: встановлення опіки, піклування, усиновлення дитини та укладення договору про патронат над дитиною. Які органи займаються цими питаннями та в якому порядку відбувається оформлення цих відносин?

Тема 8.ОСНОВИ СПАДКОВОГО ПРАВА

План

1. Загальна характеристика спадкового права.
2. Спадкування за заповітом.
3. Спадкування за законом.
4. Здійснення права на спадкування та оформлення спадщини.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Вивчення даної теми потребує дослідження ключових понять спадкового права: спадкування та спадщина. Тут необхідно з'ясувати: як може відбуватися спадкування (за законом і за заповітом); що собою являє процедура спадкування; які права та обов'язки входять до спадщини, а які не входять, і чому; що являє собою спадкова маса; коли і де відкривається спадщина; хто може бути спадкоємцем і спадкодавцем тощо.

Окремо слід приділити увагу процедурі спадкування за заповітом. Починаючи розгляд цього питання, варто надати визначення і з'ясувати юридичну природу заповіту. Обов'язково вкажіть, в якій формі та з дотриманням якого порядку має бути складений заповіт, які особи мають право на таке розпорядження на випадок своєї смерті. Крім того, в цьому питанні необхідно звернути увагу на осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині: хто має таке право і як вираховується ця частка? З'ясуйте порядок прийняття спадщини.

Далі слід зупинитися на порядку спадкування за законом, оскільки більшість людей не залишають заповітів і розраховують на положення законодавства щодо спадкування. Визначте, хто є спадкоємцем за законом. Який передбачений порядок закликання їх до спадкування? Дослідіть окремо кожен чергу спадкоємців, з'ясуйте, в яких частках успадковують спадкоємці, чим зумовлюється зміна черговості спадкоємців та в якому порядку це відбувається. У чому особливостях таких спадкоємців по закону, як онуки, правнуки, прабаба та прадід померлого. Крім того, охарактеризуйте правове становище таких спадкоємців як утриманців, порядок їх закликання до спадкування. Встановіть правову природу права представлення, в яких випадках воно застосовується та з якою метою.

Завершення вивчення теми потребує з'ясування процедури прийняття та оформлення спадщини. Також необхідно визначити, як закон гарантує права недієздатних, неповнолітніх та малолітніх осіб в цьому питанні. Зверніть увагу на те, що спадкоємець може прийняти спадщину лише цілком, без умов і застережень, або повністю відмовитись від цього, тобто частково цю процедуру провести не можна. З'ясуйте, коли спадщина вважається відумерлою та яка процедура передбачається щодо оформлення такого виду спадщини.

ТЕМА 9.ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА

План

1. Загальна характеристика трудового права.
2. Колективний договір.
3. Трудовий договір: поняття, види, зміст і сторони.
4. Підстави та порядок припинення трудового договору.
5. Робочий час і час відпочинку.
6. Оплата праці.
7. Трудова дисципліна та дисциплінарна відповідальність працівників.
8. Трудові спори.
9. Поняття та види пенсій.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

Починаючи вивчення даної теми, слід дати визначення трудового права як однієї з галузей національного прав України. Далі важливо з'ясувати, які відносини у сфері праці належать до предмета правового регулювання даної галузі. Тут варто зазначити, що предметом є не лише трудові відносини між працівником та роботодавцем, а й відносини, що тісно пов'язані з трудовими, тобто виникають паралельно з використанням найманої праці. Далі з'ясуйте особливості методу трудового права, зважте на його змішаний характер. Зверніть увагу на специфіку джерел цієї галузі: основними нормативно-правовими актами поряд з Кодексом законів про працю є акти цивільного та цивільно-процесуального законодавства; питому вагу складають локальні акти – акти, що приймаються в певній галузі, на окремих підприємствах та поширюють свою дію лише на ті кола, для яких прийняті. Розгляньте систему трудового права, яка побудована за загальноприйнятим принципом, тобто розподілена на дві частини – загальну та особливу.

Наступне питання присвячене вивченню такого важливого інституту як колективний договір. Слід з'ясувати його сутність та роль, яку він відіграє в процесі регулювання відносин між роботодавцем та працівниками. Варто запам'ятати, що з цим документом повинен бути ознайомлений кожен працівник, який працює на підприємстві.

Далі зосередьте свою увагу на вивченні ключового інституту трудового права – інституту трудового договору. Визначте його сутність, сторони, а також їх права та обов'язки, з'ясуйте його зміст (обов'язкові та факультативні умови). Після цього детально проаналізуйте види трудових договорів. Слід знати, що їх класифікація здійснюється частіше всього за трьома ознаками: за формою, за строками та за змістом. Однак така класифікація не є вичерпною. Проаналізуйте, в яких формах частіше укладаються ТД та до чого може призвести недодержання письмової форми. Окремим блоком опрацюйте процес прийняття працівника на роботу: сутність (досягнення згоди щодо умов ТД); документи, які необхідно подати; відомості, які заборонено вимагати у працівника; наслідки необґрунтованої відмови від прийняття на роботу; поняття та ознаки випробування як однієї з факультативних умов ТД. Наступний блок питань – оформлення ТД. Зверніть увагу, що домовленість сторін (незалежно від форми ТД) завжди оформлюється наказом роботодавця, а працівник обов'язково ознайомлюється з ним під розписку. Основним документом, що підтверджує трудову діяльність громадян і слугує для встановлення стажу роботи, є трудова книжка. Окремо в цьому питанні приділіть увагу поняттю та меті діяльності організацій, що покликані захищати та відстоювати права працюючих: на національному рівні – це профспілки, на міжнародному – Міжнародна організація праці.

На початку вивчення четвертого питання слід запам'ятати, що поняття “припинення” та “розірвання” трудового договору мають різний зміст. Більш широким є поняття “припинення” ТД, воно може бути здійснено на підставах, що передбачені в ст. 36 КЗпП, однією з яких є “розірвання” ТД за ініціативою сторін. Далі слід приділити увагу детальному вивченню підстав для розірвання ТД за ініціативою сторін та з'ясуванню поняття та розмірів вихідної допомоги. Окремо необхідно з'ясувати, кого саме вважають безробітними та на підставі чого це відбувається. Наступне питання присвячене вивченню таких інститутів трудового права як робочий час та час відпочинку. При розгляді першого блоку питання слід вивчити поняття та види робочого часу (нормальний, скорочений, неповний), а також з'ясувати його тривалість залежно від виду. Окремо необхідно розглянути поняття “надурочні роботи” та умови залучення до них. Слід запам'ятати, що за загальним правилом залучення до надурочних робіт не допускається. При розгляді блоку питань щодо часу відпочинку варто порівняти його з робочим часом. Слід також визначити його основні види за КЗпПУ.

Розгляд шостого питання варто почати із порівняння понять “оплата праці” та “заробітна плата”. Слід запам'ятати, що перше поняття охоплює усі питання, пов'язані із нарахуванням конкретної суми (заробітної плати), яку працівник отримує за надану працю. Виходячи з цього, можна сказати, що заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Заробітна плата має свою структуру, тобто складається з трьох видів виплат. Також існує мінімальний рівень суми зарплати, менше якого не може нараховуватись ця винагорода (мінімальна зарплата). Процес нарахування заробітної плати організований за тарифною системою і залежить від того, яку систему (почасову чи відрядну) використовує роботодавець.

При розгляді питання про трудову дисципліну необхідно з'ясувати, з чого вона складається і чим забезпечується. Слід пам'ятати, що основними способами її забезпечення є заохочення та стягнення. Процес, в ході якого накладаються стягнення, називається дисциплінарною відповідальністю. Підставою притягнення особи до такої відповідальності є наявність складу дисциплінарного про-

ступку в діях особи.

Окремо слід розглянути поняття та види трудових спорів та з'ясувати способи їх вирішення. Завершити вивчення теми варто розглядом поняття пенсії та її видів.

ТЕМА 10. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

План

1. Закон про кримінальну відповідальність.
2. Злочин та кримінальна відповідальність.
3. Стадії вчинення злочину та співучасть у вчиненні злочину.
4. Покарання: види та наслідки.

Методичні вказівки щодо вивчення теми

На початку вивчення даної теми необхідно дати визначення кримінального права як галузі національного права, встановити, які суспільні відносини регулюються його нормами, на яких принципах базується кримінальне законодавство, які з принципів закріплені в Кримінальному кодексі України, які з них містяться в Конституції України. Слід запам'ятати, що злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом України.

Що стосується злочину, то він, як і будь-яке інше правопорушення, є вчинком людини, але, на відміну від інших її вчинків, він є посяганням на ті відносини, що склалися в суспільстві і охороняються законом про кримінальну відповідальність. Дайте визначення злочину та охарактеризуйте його ознаки, які відділяють злочин від інших правопорушень. Зверніть увагу на те, що єдиною підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності є склад злочину. Дайте визначення складу злочину та проаналізуйте його ознаки. Детально охарактеризуйте елементи складу злочину (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона). Запам'ятайте, що відсутність хоча б одного елемента складу злочину свідчить про відсутність складу злочину і тому особу в такому разі неможливо притягти до кримінальної відповідальності.

Під час розгляду даного питання необхідно ще раз зосередити увагу на значенні суспільних явищ, що виключають злочинність діяння (необхідна оборона, затримання особи, яка вчинила злочин, крайня необхідність тощо). Треба запам'ятати, що ці обставини застосовуються лише за спеціальних умов, які передбачені Кримінальним кодексом, в результаті чого особа визнається невинною у вчиненні злочину. Порівняйте між собою поняття “виключення злочинності діяння” та “звільнення від кримінальної відповідальності”. Запам'ятайте, що у другому випадку особа визнається винною у вчиненні злочину, але звільняється від реального відбування покарання.

Вивчення питання стадії вчинення злочину варто почати з того, що вважається цим поняттям. Зауважте, що відповідно до Кримінального кодексу України стадії злочину можуть мати місце лише у злочинах, вчинених з прямим умислом. Проаналізуйте, чому не можна виділити стадії у злочинах, які вчинені з необережною формою вини? Кримінальний кодекс України визначає злочинними і караними три стадії вчинення злочину, а саме: 1) готування до злочину (ст. 14 КК); 2) замах на злочин (ст. 15 КК), який разом з готуванням до злочину становлять незакінчений злочин; 3) закінчений злочин (ст. 13 КК). Дайте характеристику кожній стадії вчинення злочину.

Кримінальний кодекс також передбачає, що до відповідальності можуть притягатися співучасники. Укажіть, хто є співучасником, які види співучасників і форми співучасті передбачені чинним кримінальним законодавством. Які особливості притягнення співучасників до кримінальної відповідальності?

Розглядаючи останнє питання, необхідно проаналізувати визначення покарання і з'ясувати його характерні ознаки, які відрізняють покарання від інших примусових заходів. Слід також з'ясувати, що таке система покарань і які види покарань передбачені Кримінальним кодексом України? Які з покарань є основними, додатковими і універсальними? Чи може суд застосовувати покарання, які не передбачені КК України? У межах цього питання необхідно вказати на підстави звільнення від покарання та його відбування. Чим відрізняється амністія від помилування? Що таке судимість і які правові наслідки вона тягне? Який порядок зняття та погашення судимості? Яка між ними різниця?

Поліщук М.С., Логвиненко М.І. Правознавство [Текст]: навч. посіб. для студ. неюрід. спец. вищ.

навч. закл. / М.С. Поліщук, М.І. Логвиненко. - Харків: Право, 2014. - 108 с.

ТЕМА 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ

1 ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ОЗНАКИ

ДЕРЖАВА

У вузькому значенні:

- механізм здійснення публічно-політичної влади в суспільстві;
- механізм (апарат) управління суспільством

У широкому значенні:

- політико-територіальна організація суспільства, яка за допомогою державного механізму у правових формах здійснює суверенну публічну владу

Ознаки держави

Основні

→ **є обов'язковими** для існування держави

→ **державна влада** – це спосіб керівництва суспільством, для якого характерна опора на спеціальний апарат примушування

→ **державний механізм** реалізує державну владу і складається з *апарату управління* і апарату *примушування*

→ **суверенітет** – це верховенство державної влади (відсутність іншої, більш високої, влади на території країни)

→ **територія** – визначена кордонами частина земної кулі, на яку розповсюджується суверенітет певної держави і в межах якої мешканці стають громадянами

→ **населення** – держава поєднує людей у єдине ціле, а приналежність їх до даної держави відображається поняттям "громадянство"

Факультативні

→ **атрибути**, властиві більшості держав, але ні їх наявність, ні відсутність не дозволяють говорити про існування чи неіснування певної держави

→ **державні символи** – герб, прапор, гімн

→ **національна валюта**

→ **податкова система**

→ та ін.

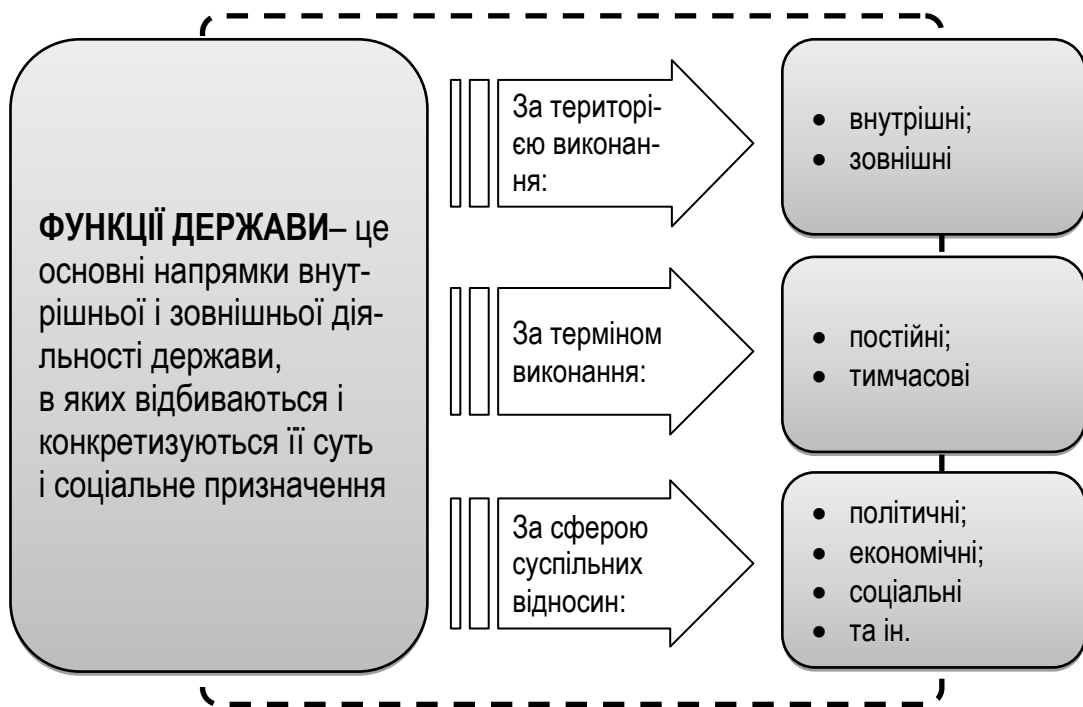
2 ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ

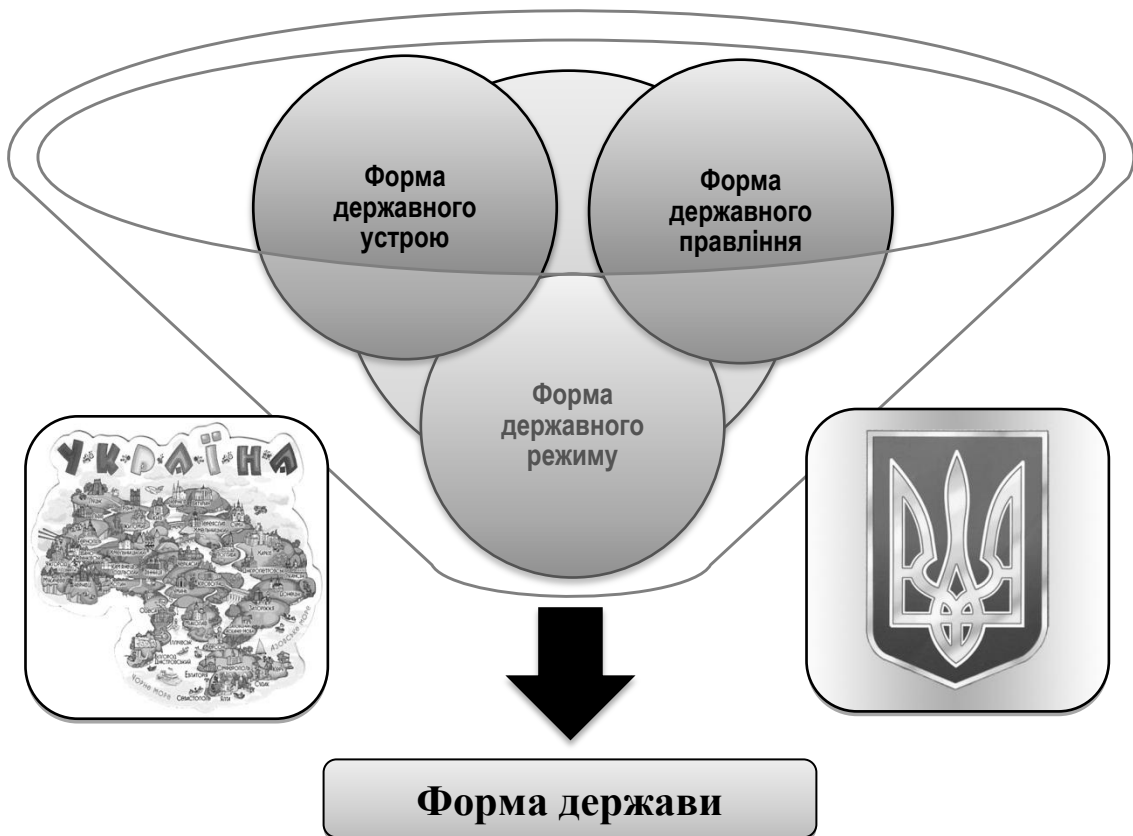
Найбільш значні соціально-економічні чинники виникнення держави

3 ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

4 ФОРМА ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТИ

4.1 ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ – це елемент форми держави, що відображає певний порядок створення і організації вищих органів влади

ВИДИ ЗА СПОСОБОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕРХОВНОЇ ВЛАДИ

Монархія – це форма правління, при якій вища влада в державі належить одній людині – монарху

абсолютна

обмежена

конституційна

дуалістична

Республіка – це форма правління, при якій джерелом влади є народ, вищі органи держави обираються громадянами

парламентська

президентська

змішана

4.2 ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ – це елемент форми держави, який відображає спосіб адміністративно-територіальної організації держави, поділ держави на складові частини і співвідношення влади між ними і керуючим центром

ВИДИ

Унітарна держава – це єдина цілісна держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами

(Україна, Італія)

Федеративна держава (федерація) – це стійкий союз держав, самостійних в межах розподіленої між ними і центром компетенції, що мають власні конституцію, законодавчі, виконавчі і судові органи

(США, Росія, Канада)

Імперія – держава, утворена здебільшого шляхом завоювань; **історична форма** державно-політичного утворення

(Римська, Візантійська, Британська імперія)

Федерацію слід відрізнити від конфедерації, що являє собою міжнародно-правовий союз суверенних держав, до компетенції якого передаються деякі важливі питання

(США в минулому, Річ Посполита, Європейський союз, хоча законодавчо це не закріплено, Сербія+Чорногорія 2002-2006)

4.3 ДЕРЖАВНИЙ (ПОЛІТИЧНИЙ) РЕЖИМ – це елемент форми держави, що вказує на методи і прийоми здійснення політичної влади, її взаємодію з населенням

ВИДИ ЗАЛЕЖНО ВІД:

- ступеня розвиненості політичної демократії;
- реального політико-правового статусу людини

Демократичні

Верховенство права

Рівність і свобода всіх людей

Конституційне закріплення і гарантування прав і свобод громадян

Пряма участь населення у вирішенні державних питань

Політичний плюралізм

Існування різних форм власності

Антидемократичні

Верховенство держави над правом

Відсутність реального здійснення прав і свобод особистості

Наголос на каральні заходи і примушування

Реальне зосередження влади в руках групи осіб або однієї особи

Існування однієї – “офіційної” ідеології

Існування однієї форми власності

5 ПОНЯТТЯ І ОСНОВНІ ОЗНАКИ (ПРИНЦИПИ) ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Основні риси громадянського суспільства

розмежування компетенції держави і суспільства

демократія і плюралізм в політичній сфері

ринкова економіка, основу якої складають недержавні підприємства

свобода слова і засобів масової інформації

ідеологічний і політичний плюралізм

високий рівень правосвідомості громадян

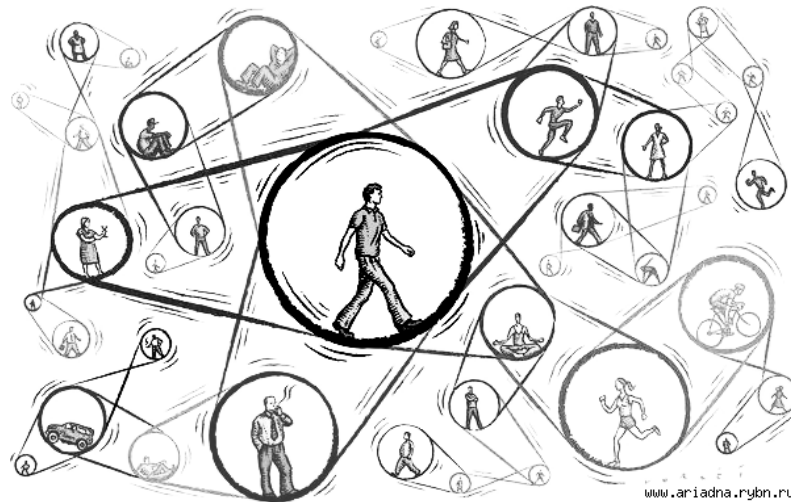
правова держава, пріоритет прав і свобод індивіда перед інтересами держави

регулювання поведінки в суспільстві за допомогою правових та етичних норм

середній клас як соціальна основа громадянського суспільства

ТЕМА 2. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВА. ПРАВОВІДНОСИНИ

1 ПРАВО ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

СОЦІАЛЬНІ НОРМИ – це правила поведінки, що регулюють відносини між людьми.

☞ Це свого роду стандарти, зразки поведінки однієї людини по відношенню до іншої, які розповсюджуються на всі однорідні випадки і яким повинні слідувати всі люди, які потрапили в описану конкретною нормою ситуацію

Особливості норм права, що відрізняють їх від інших соціальних норм

- встановлені, санкціоновані державою;
- існують у суспільстві у вигляді чіткої системи;
- формально закріплені в зовнішніх джерелах права;
- чітко та однозначно сформульовані;
- виконання забезпечується державним примусом (покарання за невиконання)

...тоді як інші соціальні норми:

- можуть встановлюватись будь-яким суб'єктом або інформація про конкретного суб'єкта може бути втрачена (звичаї);
- існують в суспільстві безсистемно або без чіткої системи;
- часто не мають зовнішнього закріплення (передаються "із вуст в уста");
- забезпечуються особистим переконанням особи, звичками, моральним або громадським впливом

2 ПОНЯТТЯ ПРАВА ТА ЙОГО ОЗНАКИ

ПРАВО (В ОБ'ЄКТИВНОМУ РОЗУМІННІ) — це система загальнообов'язкових, формально визначених загальних норм (правил поведінки), які встановлюються, гарантуються і охороняються державою з метою впорядкування суспільних відносин

Ознаки права, що відрізняють його від інших соціальних норм:

встановлюється, санкціонується та охороняється державою;

має системний характер, тобто всі норми взаємопов'язані між собою певними логічними зв'язками;

має загальний та обов'язковий характер, тобто розповсюджуються на ВСІХ, та є обов'язковим для виконання незалежно від волі та бажання учасників;

є формально визначеним, тобто отримує зовнішнє словесне закріплення в статтях нормативних актів

ПРАВО (У СУБ'ЄКТИВНОМУ РОЗУМІННІ) – це міра юридично можливої поведінки особи, спрямованої на забезпечення її власних інтересів і потреб

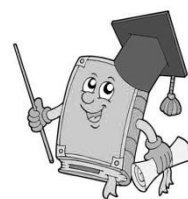
3 ФУНКЦІЇ, ПРИНЦИПИ, ДЖЕРЕЛА ПРАВА

ФУНКЦІЇ ПРАВА – це основні напрями правового впливу на суспільні відносини. Іншими словами, вони дають відповідь на питання: як право регулює відносини?

Головна функція права – РЕГУЛЯТИВНА:

його призначення регулювати, упорядковувати суспільні відносини

Інші функції права: охоронна, виховна, ідеологічна, інформаційна

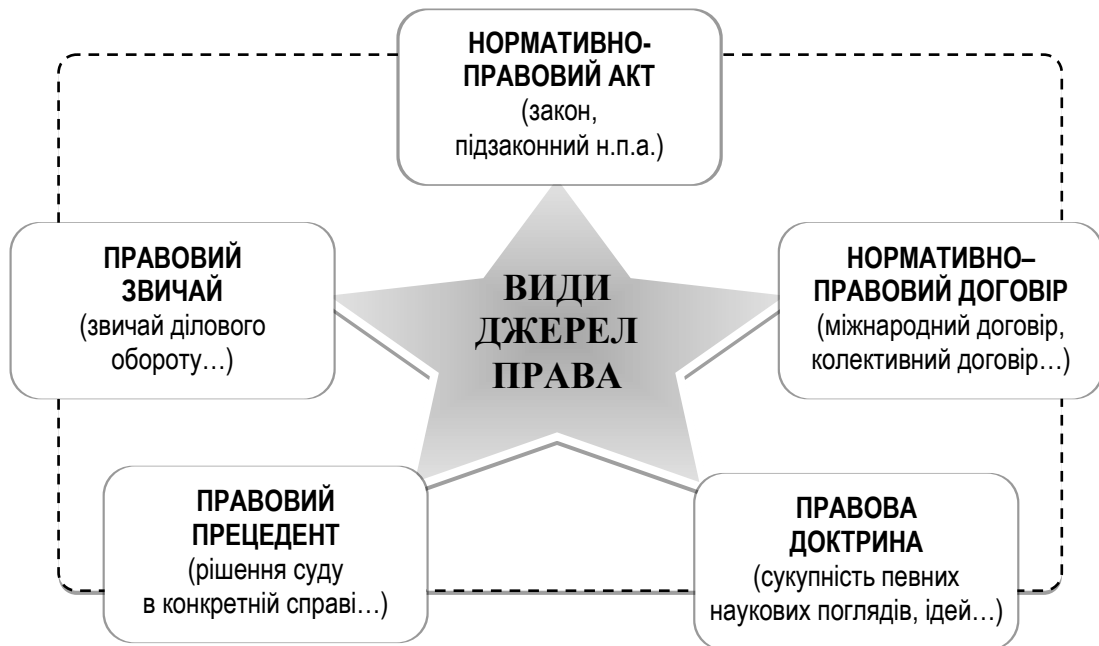
ПРИНЦИПИ ПРАВА – це основоположні ідеї, що характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві.

Іншими словами, це правила, за якими формується право.

Наприклад, принципи справедливості, законності тощо

ДЖЕРЕЛА ПРАВА – це способи зовнішнього вираження і закріплення правових норм, що засвідчують їх загальнообов'язковість.

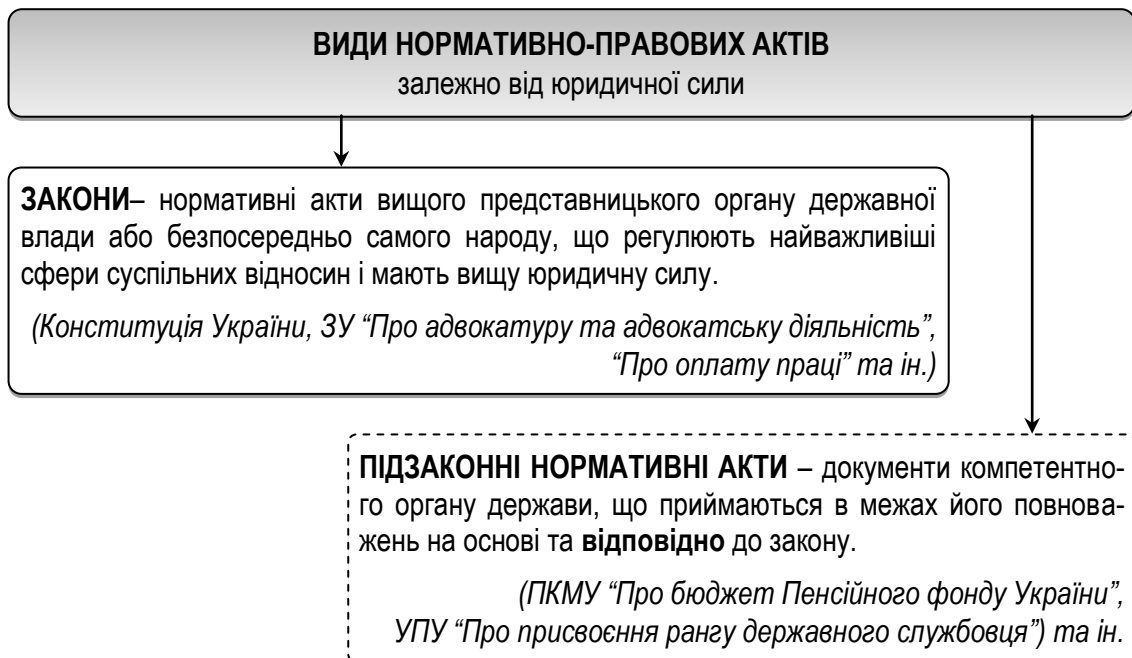
Іншими словами, це те, в чому право знаходить свій зовнішній прояв

Нормативно-правові акти та їх види

В Україні найбільш поширеним джерелом права є нормативно-правовий акт.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АКТ – це офіційний письмовий документ, який приймається уповноваженим органом держави та встановлює, змінює чи скасовує правові норми

4 СИСТЕМА ПРАВА, СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРАВОВА СИСТЕМА

ГАЛУЗЬ ПРАВА – це система якісно однорідних правових норм, що регулює певну сферу суспільних відносин специфічним методом правового регулювання

КРИТЕРІЇ РОЗПОДІЛУ НОРМ ЗА ГАЛУЗЯМИ

ПРЕДМЕТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ – сукупність суспільних відносин, які врегульовані правом

МЕТОД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ – специфічний спосіб владного впливу держави на суспільні відносини, здійснюваний за допомогою правових норм та інших юридичних засобів, прийомів і методів

ІМПЕРАТИВНИЙ МЕТОД (владно-авторитарний, директивний) – суворо обов'язковий, побудований на засадах влади і підпорядкування, на відносинах субординації (метод "вертикалі").

Він допускає заборони, обов'язки, покарання

ДИСПОЗИТИВНИЙ МЕТОД – автономний, побудований на засадах автономії, юридичної рівності суб'єктів, угоди сторін, їхній невідчужуваності між собою (метод "горизонталі").

Він допускає дозволяння

УСІ ГАЛУЗІ ПРАВА В УКРАЇНІ ПРИЙНЯТО ОБ'ЄДНУВАТИ У ДВА БЛОКИ

ПРИВАТНЕ ПРАВО

ГАЛУЗІ:

- цивільного права;
- сімейного права;
- господарського права

ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

ГАЛУЗІ:

- конституційного права;
- кримінального права;
- фінансового права;
- трудового права;
- адміністративного права;
- бюджетного права;
- митного права;
- податкового права;
- земельного права

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА – це сукупність нормативно-правових актів, прийнятих компетентними правотворчими органами державної влади

☞ Терміни “система права” та “система законодавства” необхідно розрізняти:

“**система права**” являє собою сукупність норм права, які можуть бути формально виражені у різний спосіб, – правовий звичай, прецедент, договір, нормативно-правовий акт

“**система законодавства**” – це сукупність виключно нормативно-правових актів

ПРАВОВА СИСТЕМА – це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають внаслідок такого регулювання.

ПРАВОВА СИМ'Я – це сукупність **правових систем** світу, об'єднаних спільністю історичного формування, структурою права та іншими важливими критеріями

**КРИТЕРІЇ КЛАСИФІКАЦІЇ
ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ:**

- спільність історичних коренів;
- спільність основного юридичного джерела права;
- єдність у структурі системи і норми права;
- спільність принципів регулювання суспільних відносин тощо

**ОСНОВНІ СИМ'Ї
ПРАВОВИХ СИСТЕМ:**

- романо-германська;
- англо-американська;
- традиційна;
- релігійна правова;
- соціалістична та ін.

5 ПРАВОВІДНОСИН: ПОНЯТТЯ, СУБ'ЄКТИ, ОБ'ЄКТИ, ЗМІСТ

ПРАВОВІДНОСИНИ – це врегульовані нормою права суспільні відносини, учасники яких мають суб'єктивні права і юридичні обов'язки, що забезпечуються державою

Для існування ПРАВОВІДНОСИН необхідно 2 умови:

- відносини між людьми, що виникають у суспільстві в повсякденному житті;
- норми права, які б їх регулювали.

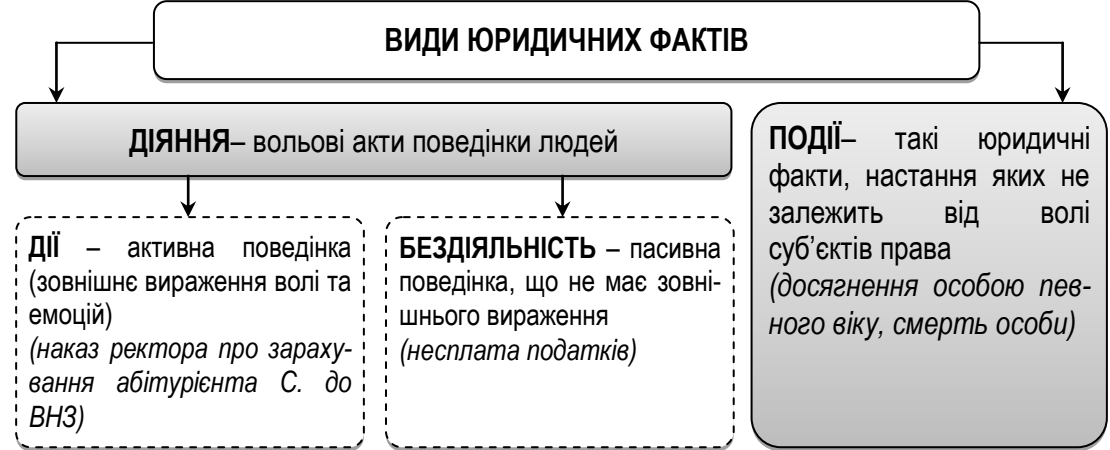
Наприклад:

- *відносини щодо купівлі-продажу майна між особами врегульовані нормами цивільного права*

СТРУКТУРА ПРАВОВІДНОСИН

– це основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення певних інтересів (об'єкт):

❶ суб'єкти; ❷ об'єкт; ❸ зміст

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН (УЧАСНИКИ)

ФІЗИЧНІ ОСОБИ–

дієздатні громадяни, іноземці та особи без громадянства

ОЗНАКА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК УЧАСНИКА ПРАВОВІДНОСИН

☞ **ПРАВСУБ'ЄКТНІСТЬ** = правоздатність + дієздатність

Правоздатність – здатність громадянина бути суб'єктом права, мати права і обов'язки; виникає у момент народження і припиняється смертю.

Дієздатність – здатність особи своїми діями набувати права і самостійно їх здійснювати, а також створювати для себе обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

[Деліктоздатність – складова частина дієздатності – означає здатність нести відповідальність за вчинки]

ОРГАНИ

ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ:

- держава Україна, іноземні держави;
- органи державної влади та місцевого самоврядування

☞ **Специфіка** полягає у тому, що участь даної групи суб'єктів у більшості правовідносин перетворює останні у *відносини влади та підпорядкування*.

Зокрема це стосується кримінальних, адміністративних правовідносин тощо.

У цивільних правовідносинах дані суб'єкти беруть участь нарівні з іншими учасниками, не маючи переваг, наданих владними повноваженнями

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ– це організації, створені і зареєстровані у встановленому законом порядку.

Поділяються на:

- ю.о. приватного права (ґрунтуються на приватній власності);
- ю.о. публічного права (ґрунтуються на державній власності, іншими словами, створені за участю держави або її органів)

ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ:

- це організація, тобто певним чином організаційно і структурно оформлене соціальне утворення;
- має відокремлене майно;
- зареєстрована у встановленому законом порядку;
- має цивільну правоздатність і дієздатність (правосуб'єктність), тобто здатна набувати і реалізовувати цивільні права та обов'язки від свого імені;
- може бути позивачем і відповідачем у суді;
- має рахунок у банку;
- має печатку

ВИДИ ДІЄЗДАТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

ЧАСТКОВА

Мають малолітні особи, які не досягли **14 років**

НЕПОВНА

Мають неповнолітні особи в період з **14 до 18 років**

ПОВНА

Мають особи:

- з 18-річного віку (повноліття);
- з моменту одруження до настання 18 років;
- з моменту офіційного працевлаштування до досягнення повноліття

ОБМЕЖЕНА

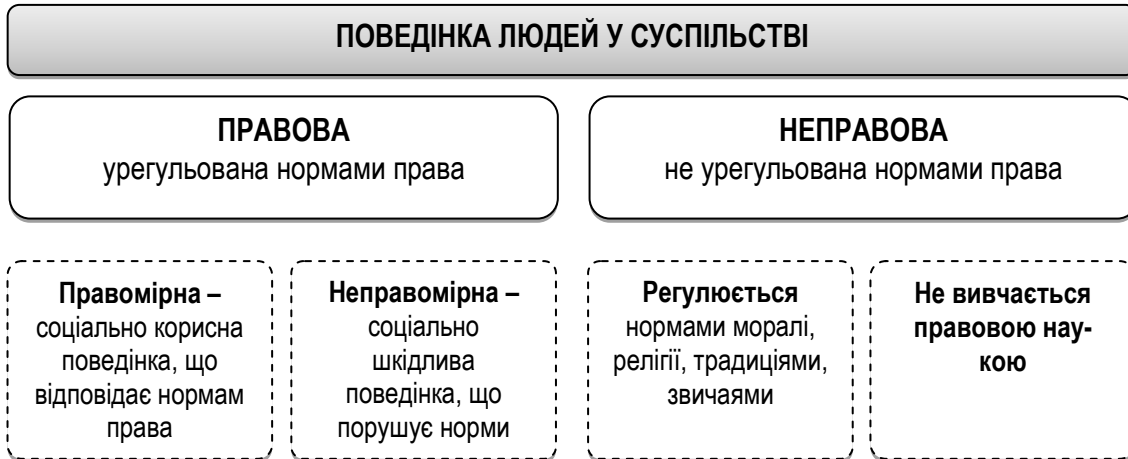
Мають особи, які страждають на психічний розлад, зловживають спиртним або наркотичними засобами (визначається судом)

АБСОЛЮТНА НЕДІЄЗДАТНІСТЬ

Мають особи, які внаслідок душевної хвороби або недоумства не можуть розуміти значення своїх дій або керувати ними (визначається судом на підставі медичного висновку)

ТЕМА 3. ПРАВОВА ПОВЕДІНКА. ПРАВОПОРУШЕННЯ І ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

1 ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ТА ЇЇ ВИДИ

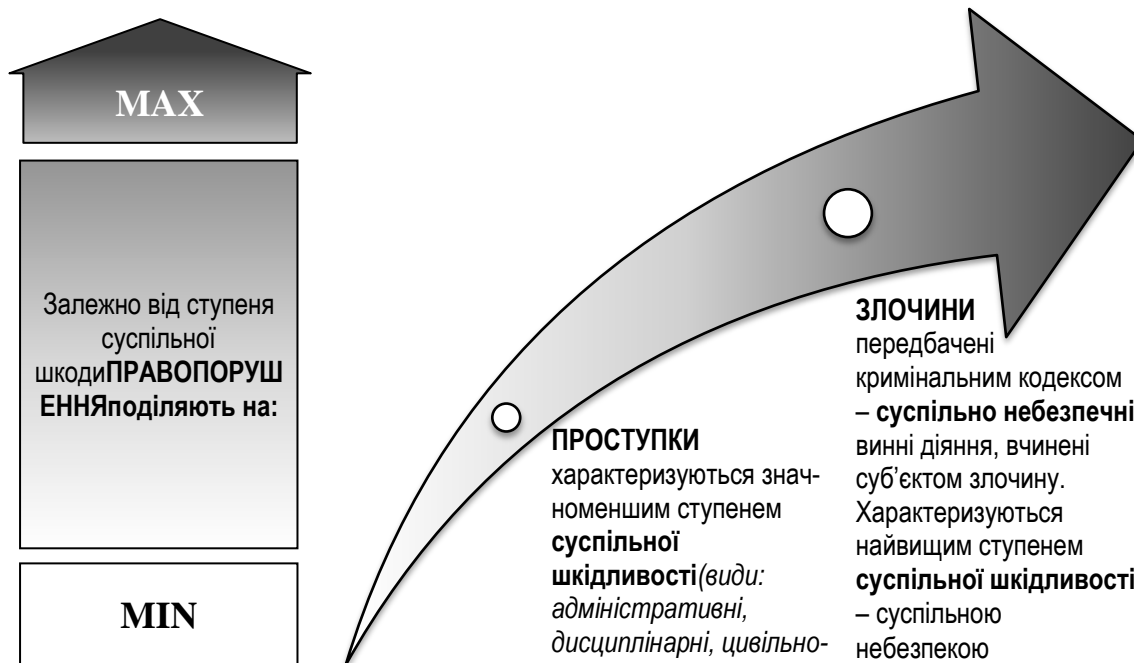

2 ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ОЗНАКИ І СКЛАД

2.1 ВИДИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

СКЛАД ПРАВОПОРУШЕННЯ – це сукупність суб'єктивних та об'єктивних ознак вчиненого діяння, які дозволяють визначити (кваліфікувати) його як правопорушення.

Іншими словами, за допомогою цих ознак можна визначити:

- чи є певний конкретний випадок людської поведінки правопорушенням;
- чи він лише на нього схожий (об'єктивно-протиправне діяння);
- чи взагалі він є правомірним

ОБ'ЄКТ ПРАВОПОРУШЕННЯ – це охоронювані правом суспільні відносини, яким внаслідок правопорушення заподіюється шкода

СУБ'ЄКТ ПРАВОПОРУШЕННЯ – це фізична особа чи організація, яка вчинила протиправне діяння і яка за законом може нести за його вчинення юридичну відповідальність

СКЛАД ПРАВОПОРУШЕННЯ ВКЛЮЧАЄ В СЕБЕ 4 ЕЛЕМЕНТИ

Якщо в діях особи буде відсутній хоча б один з них, то діяння цієї особи НЕ може бути визнане правопорушенням

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПРАВОПОРУШЕННЯ – це зовнішня сторона правопорушення, яка характеризує діяння, його наслідки, та причинний зв'язок між ними

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПРАВОПОРУШЕННЯ виражає внутрішню емоційно-вольову ставлення особи до вчинюваного нею правопорушення

2.2 ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ СКЛАДУ ПРАВОПОРУШЕННЯ

ОБ'ЄКТ

Речі (гроші, телефон, автомобіль) **не можуть** бути об'єктом правопорушення,

- адже їм безпосередньо не заподіюється шкода;
- правопорушник впливає на можливість (право) володіти (користуватися, розпоряджатися) цими речами

Це те, чому правопорушник завдає шкоди – суспільні відносини, охоронювані нормами права

- Якщо правопорушення вчиняється щодо конкретних речей (викрадаються гроші), то вони є **предметом** правопорушення.

- Якщо будь-які речі використовуються для вчинення правопорушення (на автомобілі перевозиться контрабанда), то вони є **зряддям** правопорушення

ОБ'ЄКТ ПРАВОПОРУШЕННЯ

СУБ'ЄКТ

це дієздатна особа

(може діяти в межах своїх прав та обов'язків)

це деліктоздатна особа

(може нести юридичну відповідальність у разі вчинення правопорушення)

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ – це тільки фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності – 16 років (в окремих найбільш тяжких випадках – 14 років)

СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ – це юридична особа або осудна фізична особа, яка досягла 16 років

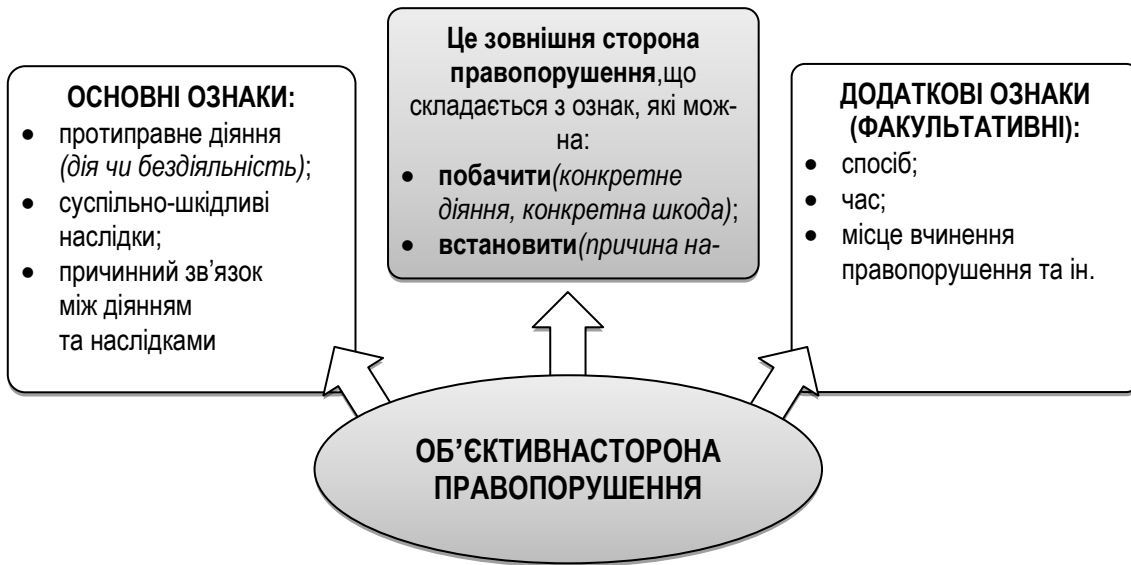
СУБ'ЄКТ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОСТУПКУ – це фізична особа, що знаходиться у трудових чи службових відносинах з підприємством, установою, організацією (з 16 років, в окремих випадках – з 14 та 15 років)

СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ПРОСТУПКУ – це юридична або фізична особа (повна цивільна відповідальність фізичних осіб настає з 18 років)

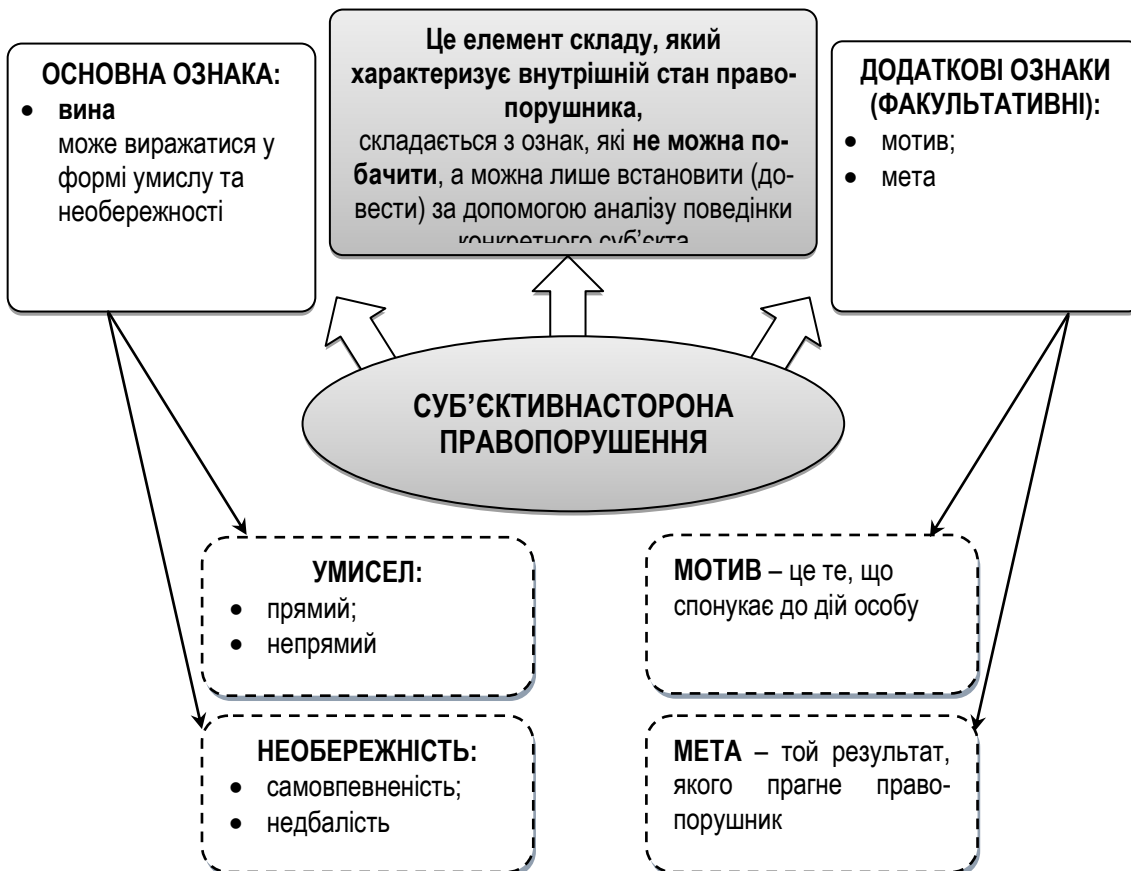
СУБ'ЄКТ ПРАВОПОРУШЕННЯ

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТА ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗАЛЕЖАТЬ ВІД ВИДУ ВЧИНЕНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

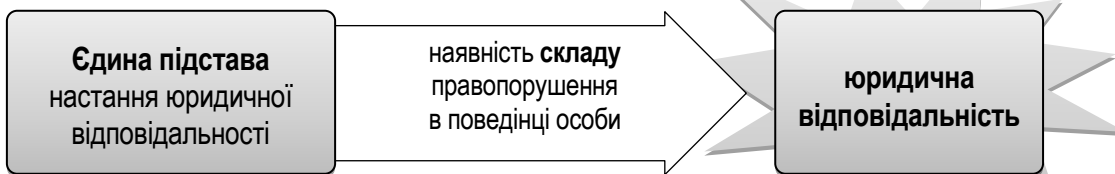

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

3 ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Це такий стан особи, за якого вона відчуває на собі примусовий осуд з боку держави та суспільства, який полягає у застосуванні певних обмежень особистого, організаційного і майнового характеру за вчинене правопорушення

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (залежно від виду правопорушення):

- **кримінальна** – настає за вчинення злочину;
- **адміністративна** – за вчинення адміністративного проступку;
- **цивільно-правова** – за вчинення цивільно-правового проступку;
- **дисциплінарна** – за вчинення дисциплінарного проступку (трудове право);
- **матеріальна** – за вчинення дисциплінарного проступку, пов'язаного із заподіянням шкоди працівником роботодавцю

4 ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЮРИДИЧНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Будь-яке протиправне діяння тягне за собою юридичну відповідальність. Однак з цього загального правила є **винятки**, коли законодавством спеціально обумовлюються **обставини, при настанні яких відповідальність виключається**:

1) ЧЕРЕЗ ВІДСУТНІСТЬ СКЛАДУ ПРАВОПОРУШЕННЯ

НЕОСУДНІСТЬ ОСОБИ – відсутність у особи здатності розуміти протиправність своїх дій та/або можливості керувати ними.

Наприклад:

- хвора на шизофренію особа, намагаючись захиститись від уявного кривдника, вбиває сусіда по кімнаті;
- 4-річна дитина, знайшовши вдома мисливську зброю, граючись, вбиває людину

КАЗУС (ВИПАДОК) – випадкове діяння, що має зовнішні ознаки правопорушення, але позбавлене елемента вини, а тому не тягне за собою юридичної відповідальності.

Наприклад, водій, що їхав без перевищення швидкості та не порушував інших правил дорожнього руху, збиває на смерть пішохода, який вибіг на дорогу у недозволеному місці. У даному прикладі водій діяв без вини, адже не міг передбачити як саму пригоду, так і її наслідки

2) ЧЕРЕЗ ВІДСУТНІСТЬ СУСПІЛЬНОЇ ШКОДИ В ДІЯХ ОСОБИ

НЕОБХІДНА ОБОРОНА – це дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Наприклад, жінка вдарила по голові свого чоловіка важким підсвічником і завдала йому тяжких тілесних ушкоджень. Вона діяла таким чином, тому що він почав її душити, коли прийшов додому напідпитку

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ – це вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам з метою усунення небезпеки, що загрожує, якщо вона в даній обстановці не могла бути усунена іншими засобами і якщо заподіяна шкода є рівнозначною або менш значною, ніж шкода відвернена.

Наприклад, пожежники пошкодили вхідні двері тамбура, які були встановлені за кошти мешканців двох квартир, щоб дістатися до однієї з квартир в цьому тамбурі, в якій сталася пожежа. В результаті шкода, яку було спричинено власникам дверей, виявилась значно меншою, ніж та, якої вдалося запобігти (шкода від пожежі)

ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ПРИ ЗАТРИМАННІ ЗЛОЧИНЦЯ – дії осіб, спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи.

Наприклад, при затриманні небезпечного злочинця працівники міліції пошкодили йому руку, спричинивши тілесні ушкодження середньої тяжкості

ВИКОНАННЯ НАКАЗУ АБО РОЗПОРЯДЖЕННЯ – це правомірне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особи, суспільства або держави особою, зобов'язаною виконати цей наказ.

Наприклад, виконання касиром наказу керівника банку щодо видачі кредиту певним особам; виконання бухгалтером наказу керівника підприємства щодо затримки виплати заробітної плати

ОБГРУНТОВАНИЙ РИЗИК означає спричинення шкоди правоохоронюваним інтересам для досягнення суспільно корисної мети.

Наприклад, в певних випадках не буде правопорушенням діяння агронома, який призвів до скорочення врожаю, використавши нові добрива

ФІЗИЧНИЙ ТА ПСИХІЧНИЙ ПРИМУС вважаються обставинами, що виключають юридичну відповідальність, якщо внаслідок примусу особа не мала можливості керувати своїми діями.

Наприклад, застосування фізичної сили, введення в організм різноманітних препаратів, погроза вбити

МАЛОЗНАЧНІСТЬ ДІЯННЯ означає можливість незастосування санкцій за діяння, які мають протиправний характер та зовні схожі на правопорушення, але мають незначний (низький) ступінь суспільної шкоди.

Наприклад, крадіжка яблук із сусідського саду

☞ Обставини, що **ВИКЛЮЧАЮТЬ** юридичну відповідальність, не слід плутати з інститутом **ЗВІЛЬНЕННЯ** від кримінальної відповідальності

ТЕМА 4. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

1 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАКОНОДАВСТВА

КП УКРАЇНИ ЗАБЕЗПЕЧУЄ РЕГУЛЮВАННЯ ТАКИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН:

- політичного характеру (форма правління, форма державного устрою);
- найважливіших економічних відносин (регламентація існуючих форм власності та механізмів її захисту);
- відносин, що стосуються правового статусу людини і громадянина (громадянство, основні права, свободи, обов'язки та ступінь їх гарантованості з боку держави);
- відносин, що складаються в процесі реалізації права народу України на самовизначення і пов'язані з державно-територіальним устроєм України;
- відносин щодо організації та діяльності державного апарату України;
- відносин, які визначають діяльність органів місцевого самоврядування

ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ:

- верховенство права;
- верховенство і пряма дія Конституції та законів у системі нормативно-правових актів;
- загальна демократія;
- політичний, економічний та ідеологічний плюралізм;
- поділ влади;
- гуманізм;
- пріоритетність норм і принципів міжнародного права порівняно з вітчизняним законодавством;
- державне та інше гарантування прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, народовладдя, захист суверенітету й територіальної цілісності України і т. д.

МЕТОД КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ:

- найбільшою загальністю;
- максимально високим юридичним рівнем;
- імперативністю;
- універсальністю;
- доцільністю;
- поєднанням прямого й опосередкованого регулювання

СПЕЦИФІЧНИМИ ОЗНАКАМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ Є ТЕ, ЩО ВОНИ:

- регулюють особливе, з огляду на його важливість, коло суспільних відносин, що безпосередньо стосується здійснення народовладдя;
- встановлюють порядок створення інших правових норм, який є обов'язковим для інших галузей права;
- мають вищу юридичну силу щодо інших правових норм;
- відрізняються особливою структурою в тому розумінні, що для них не є характерною тричленна структура (гіпотеза, диспозиція та санкція). Деякі конституційно-правові норми (норми-принципи, норми-декларації) взагалі мають лише диспозицію

КОНСТИТУЦІЯ (1996 рік) – ОСНОВНИЙ ЗАКОН УКРАЇНИ

2 ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ – це основні принципи конституційного устрою держави, які є базою для конституційного регулювання найважливіших суспільних відносин.

✦ Закріплені у I розділі Конституції України, який складається з 20 статей

**УКРАЇНА Є СУВЕРЕННОЮ, НЕЗАЛЕЖНОЮ, ДЕМОКРАТИЧНОЮ,
СОЦІАЛЬНОЮ ПРАВОВОЮ ДЕРЖАВОЮ** (ст. 1 КУ)

ФОРМА ДЕРЖАВИ УКРАЇНА:

- за формою територіального устрою – **УНІТАРНА** (ст. 2 КУ);
- за формою державного режиму – **ДЕМОКРАТИЧНА** (ст. 1 КУ);
- за формою державного правління – **РЕСПУБЛІКА** (ч.1 ст.5 КУ)

ДЕРЖАВНА ВЛАДА В УКРАЇНІ

здійснюється на засадах її поділу на 3 гілки:

- законодавчу;
- виконавчу;
- судову (ст. 6 КУ)

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ:

- 1) верховенство права;
- 2) найвища юридична сила Конституції;
- 3) визнання положень Конституції нормами прямої дії

СТОЛИЦЯ УКРАЇНИ

(адміністративно-політичний центр)–
місто КИЇВ

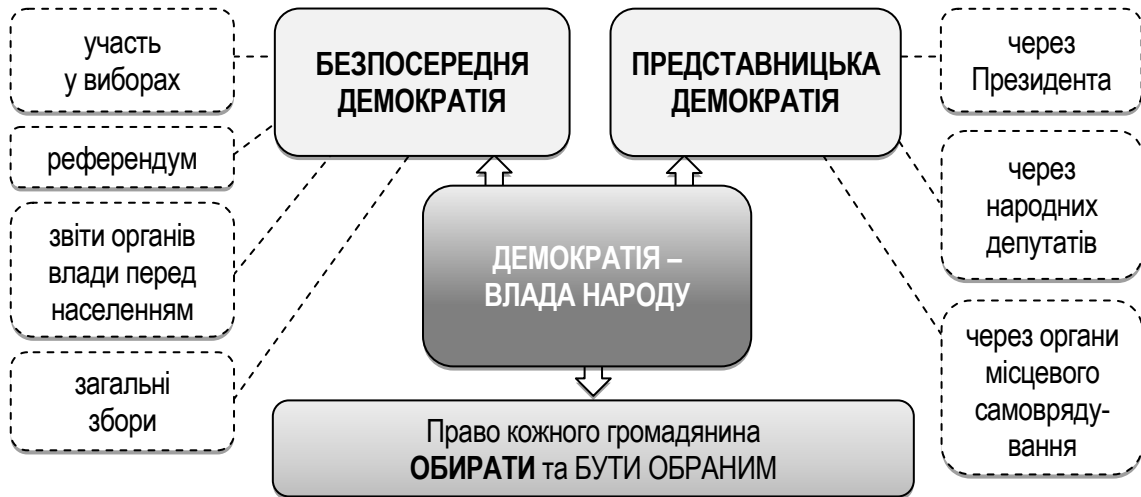

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ:

- Державний Прапор;
- Державний Герб;
- Державний Гімн

З НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ ТА ФОРМИ ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

НАРОДОВЛАДДЯ – влада народу (демократія) – реалізується на основі Конституції України через інститути **безпосередньої** (прямої) чи **представницької** (виборної) демократії

ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ – це передбачений законодавством порядок формування представницьких органів держави

4 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – **Верховна Рада України** (ст. 75 КУ)

Строк дії повноважень народних депутатів – **п'ять років**

Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України (ст. 76 КУ)

Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України

ВИКОНАВЧА ВЛАДА

ОРГАН ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ – це частина державного апарату, яка має власну структуру та штат службовців і в межах встановленої компетенції здійснює від імені і за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя.

Органи виконавчої влади реалізують функції держави, виконуючи положення Конституції та законів України, актів Президента України, а також нормативні акти органів державного управління вищого рівня

СИСТЕМА ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

залежно від обсягу компетенції та територіального масштабу діяльності має триланкову структуру:

ВИЩІ ОРГАНИ – Кабінет міністрів у функціональному зв'язку з Президентом

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ – міністерства, державні комітети, центральні органи виконавчої влади, підвідомчі Кабінету міністрів

МІСЦЕВІ ОРГАНИ – органи виконавчої влади АРК, обласні державні адміністрації, управління, відділи міністерств, районні державні адміністрації та ін.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ (УРЯД) – вищий орган у системі органів виконавчої влади:

відповідальний перед Президентом України та **підконтрольний і підзвітний** Верховній Раді України

очолює систему органів виконавчої влади безпосередньо і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовуючи, координуючи, контролюючи діяльність цих органів

до складу Кабінету міністрів України входять:
Прем'єр-міністр України, перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри

прем'єр-міністр України призначається Президентом України за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України

персональний **склад Кабінету міністрів України** призначається Президентом України за поданням прем'єр-міністра України

Кабінет міністрів України **складає повноваження** перед новообраним Президентом України

ОСНОВНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
закріплені у ст. 106 Конституції України.
глава держави здійснює також інші повноваження, визначені Конституцією України

ОБИРАЄТЬСЯ
громадянами України
на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком **на п'ять років**

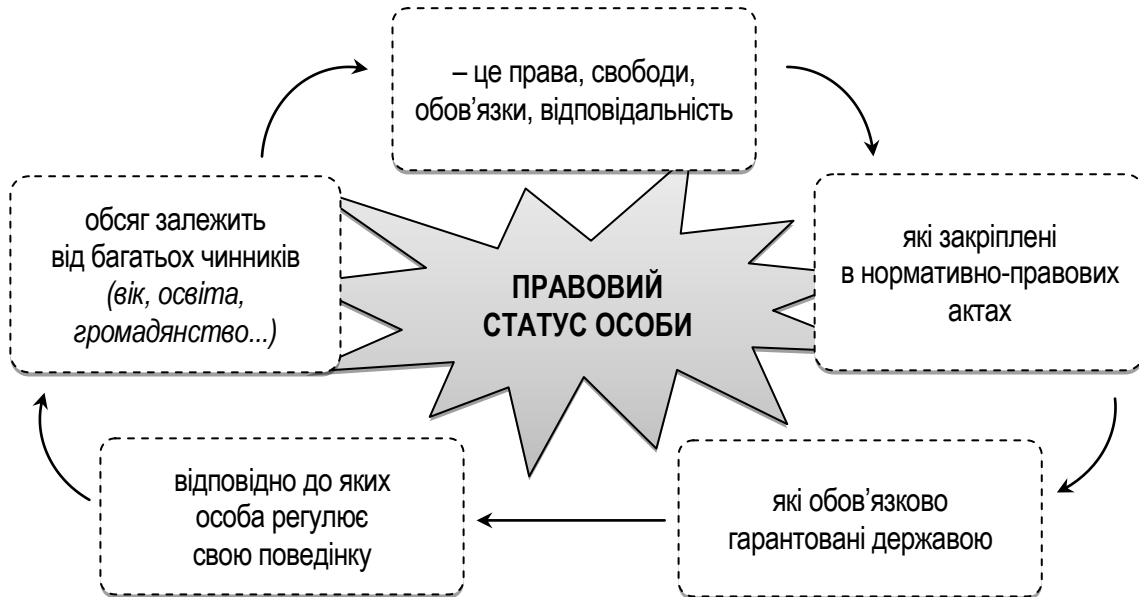
ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ
є главою держави і виступає від її імені,
є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина

ЗВАННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту

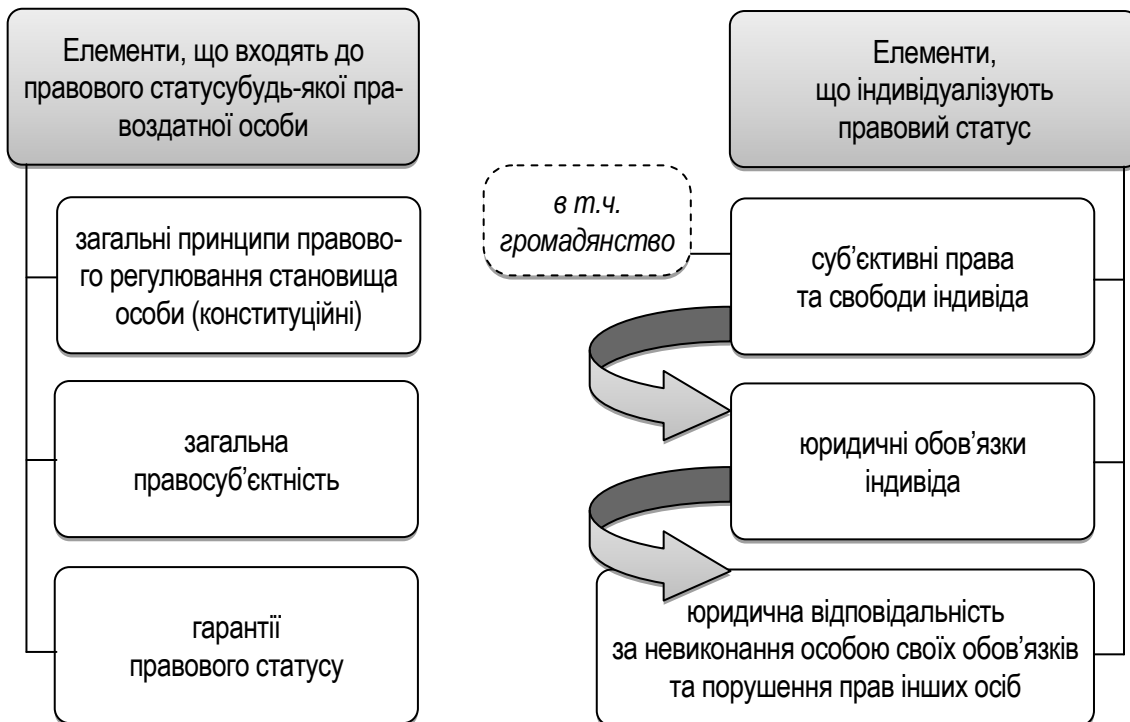
ПОВНОВАЖЕННЯ ГЛАВИ ДЕРЖАВИ ПРИПИНЯЮТЬСЯ ДОСТРОКОВО у разі:
відставки; неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; усунення з поста в порядку імпічменту; смерті

5 ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОСОБИ – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких особа як суб'єкт права, тобто як така, що має правосуб'єктність, координує своє поведінку в суспільстві

СТРУКТУРА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

6 ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ ЯК ІНСТИТУТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

ГРОМАДЯНСТВО – визначена юридична приналежність людини до держави, сталий правовий зв'язок особи із конкретною державою, що знаходить свій прояв у їх взаємних правах та обов'язках

ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ Є:

усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України постійно проживали на території України

особи, які на момент набрання чинності Законом України “Про громадянство України” (1991 р.) проживали в Україні і не були громадянами інших держав

особи, які прибули в Україну на постійне проживання після набрання чинності Законом України “Про громадянство України” (1991 р.) і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року внесено напис “громадянин України”

особи, які набули громадянства України відповідно до законів України та міжнародних договорів України

ПРИНЦИПИ ГРОМАДЯНСТВА:

єдиного громадянства

запобігання виникненню випадків безгромадянства

неможливості позбавлення громадянства України

визнання права громадянина України на зміну громадянства

неможливості автоматичного набуття громадянства України

рівності перед законом громадян України

збереження громадянства України незалежно від місця проживання

НАБУТТЯ

громадянства можливе

- за народженням;
- за територіальним походженням;
- прийняттям до громадянства;
- поновленням у громадянстві;
- внаслідок усиновлення;
- внаслідок встановлення опіки;
- у зв'язку з перебуванням у громадянстві України батьків дитини;
- внаслідок встановлення батьківства;
- за іншими підставами

До громадянства України

НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ

особи, які:

- вчинили злочин проти людства чи здійснювали геноцид;
- засуджені в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості);
- вчинили на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким злочином

ПРИПИНЕННЯ

громадянства можливе

- внаслідок виходу з громадянства України (за власним клопотанням особи);
- внаслідок утрати громадянства України;
- за підставами, передбаченими міжнародними договорами України

7 КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

СВОБОДИ	<ul style="list-style-type: none">люди є вільними від народження;ніхто не має права порушувати їх природні права (свободи);держава є головним гарантом свободи людини;людина має право робити все, за винятком того, що прямо заборонено чинним законодавством (ст. 19 КУ); <i>☞ є вихідними в розумінні проблеми прав людини і громадянина</i>
ПРАВА	<ul style="list-style-type: none">ПРАВА – це можливості здійснювати певні дії для задоволення життєво важливих потреб.Права людини поширюються на всіх людей, які проживають у тій або іншій державі.Права громадянина поширюються лише на тих осіб, які є громадянами певної країни
ОСНОВНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯНИНА	<ul style="list-style-type: none">громадянські (<i>на життя, на недоторканність особи, житла</i>);політичні (<i>участь у виборах, мати громадянство</i>);економічні (<i>на працю, на оплату праці; на страйк</i>);соціальні (<i>на достатній життєвий рівень</i>);екологічні (<i>на безпечне екологічне середовище</i>);культурні (<i>на захист інтелектуальної власності</i>);сімейні (<i>на добровільне одруження</i>)

Основні права громадян нерозривно пов'язані з їхніми обов'язками

ОБОВ'ЯЗКИ	<ul style="list-style-type: none">ОБОВ'ЯЗКИ – вид і міра необхідної поведінки.Виконання обов'язків однією особою є запорукою реалізації прав іншої особи
ОСНОВНІ КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯНИНА	<ul style="list-style-type: none">захищати Вітчизну;шанувати державні символи;не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині;сплачувати податки і збори;неухильно дотримуватися Конституції і законів України;не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей;обов'язок батьків утримувати дітей до повноліття і обов'язок дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків;отримати повну загальну середню освіту

8 ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД – це сукупність специфічних засобів забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини та громадянина.

Іншими словами – це передбачені Конституцією та законами спеціальні (специфічні) засоби *практичного* забезпечення прав та свобод

ЗАЛЕЖНО ВІД ЗМІСТУ ГАРАНТІЇ ПОДІЛЯЮТЬ НА

політичні:

- політичний плюралізм;
- забезпечення поділу влади на три гілки;
- реальне визнання народу єдиним джерелом влади тощо

соціально-економічні:

- рівність усіх форм власності;
- гарантування приватної власності;
- закріплення права власності на природні ресурси за народом України тощо

юридичні:

- юридичне закріплення прав і свобод людини та громадянина у Конституції та законах;
- юридичне закріплення невичерпності та непорушності прав і свобод ;
- забезпечення права особи на звернення до суду тощо

та інші гарантії

9 ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ІНОЗЕМЦІВ, ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ОСІБ ІЗ МНОЖИННИМ ГРОМАДЯНСТВОМ

ІНОЗЕМЕЦЬ

- особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав;
- за загальним правилом може мати такі ж права, як і громадяни України (за певним виключенням)

ОСОБА БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА (АПАТРИД)

- особа, яку жодна держава, відповідно до свого законодавства, не вважає своїм громадянином;
- користуються такими ж правами і свободами та мають такі ж обов'язки, що й іноземці, проте вони не користуються дипломатичним та консульським захистом з боку будь-якої держави;
- у міжнародному праві безгромадянство в цілому розглядається як негативне явище

ОСОБА З МНОЖИННИМ ГРОМАДЯНСТВОМ (ПОЛІПАТРИД)

- особа, яка одночасно є громадянином (підданим) двох або більше держав;
- найбільш поширеним випадком множинного громадянства є подвійне громадянство (біпатризм);
- в Україні множинне (подвійне) громадянство не допускається

Тема 5. СУДОВІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ

1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

СУДОВА ВЛАДА(одна з трьох гілок державної влади) – незалежна і самостійна гілка державної влади, яка здійснюється судовими органами (судами)

ПРАВОСУДДЯ

- **основна функція** судової влади;
- **метод реалізації судової влади**, який здійснюється шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях кримінальних, адміністративних, цивільних, господарських, конституційних справ у суворо передбаченій законом процесуальній формі;
- здійснюється **виключно судами**

ВИДИ ПРАВОСУДДЯ

Залежно від того, **якою галуззю права регулюється предмет спору** (спірні відносини між суб'єктами), виділяють:

- **конституційне** правосуддя;
- **кримінальне** правосуддя;
- **адміністративне** правосуддя;
- **цивільне** правосуддя;
- **господарське** правосуддя

ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Залежно від **складу конкретного суду**, що вирішує той чи інший спір про право, розрізняють:

- **одноособову** – справа розглядається одним професійним суддею;
- **колегіальну** – справа розглядається колегією суддів (від 3-х до 12 суддів);
- **суд присяжних** – розгляд справи здійснюється під головуванням професійного судді, проте рішення по суті виноситься присяжними, так званим журі, що формується зі звичайних громадян

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ – це сукупність усіх судів

СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

утворюють єдину систему судів загальної юрисдикції

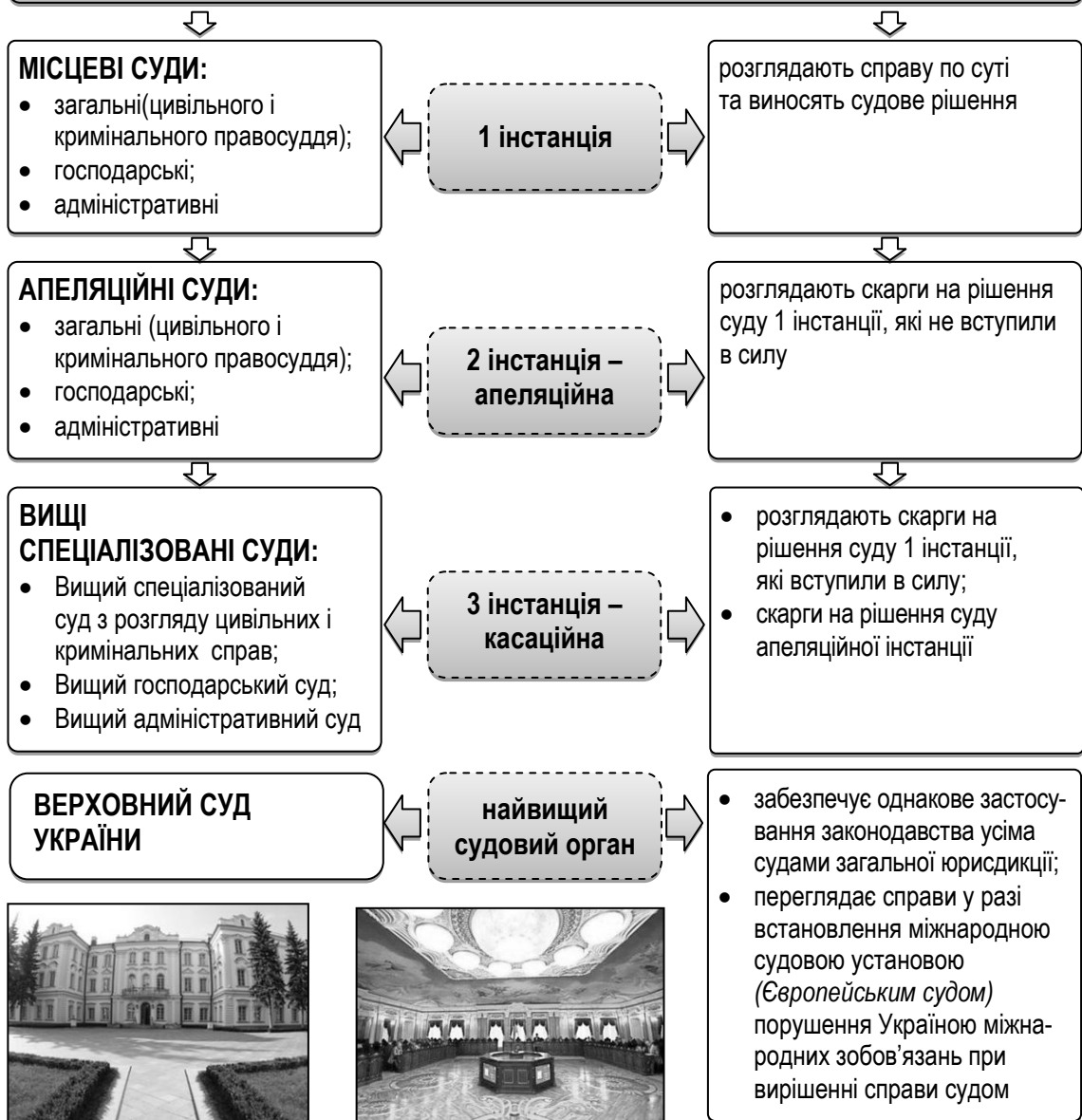
створення надзвичайних та особливих судів не допускається

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

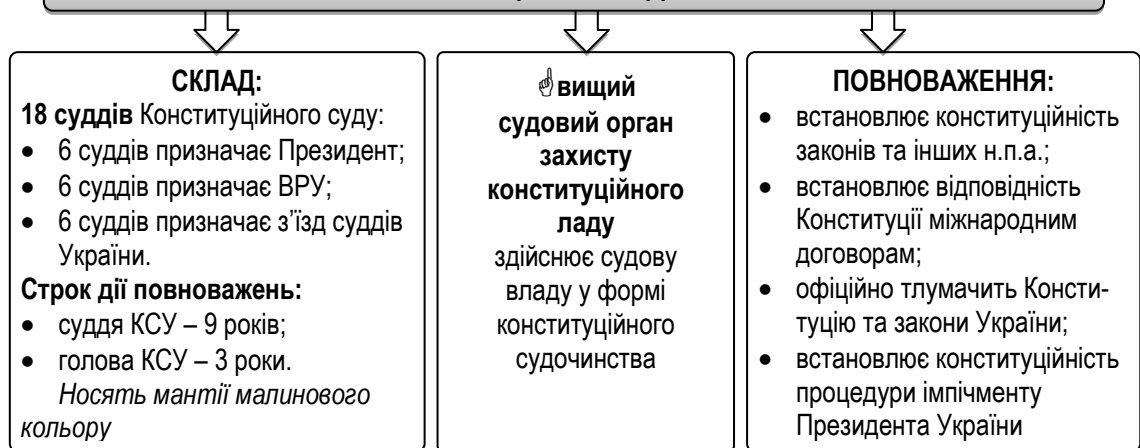
є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні

СИСТЕМА СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ПРИНЦИПИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ:

законність

рівність учасників судового процесу перед законом

гласність судового процесу

підтримання державного обвинувачення в суді прокурором

забезпечення доведеності вини

забезпечення обвинуваченому права на захист

обов'язковість рішень суду

змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів

державна мова судочинства

забезпечення апеляційного та касаційного оскарження

2 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

СИСТЕМА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Прокуратура

Служба безпеки

Органи внутрішніх справ

Нотаріат

Органи юстиції, в т.ч.:

- Державна виконавча служба;
- Державна пенітенціарна служба;
- Органи РАЦС

Адвокатура

2.1 ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ – це організаційно самостійна державно-правова інституція, що забезпечує додержання режиму законності в державі

ПРАВОВОЮ ОСНОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРАТУРИ Є:

- Конституція України;
- Закон України "Про прокуратуру"

ОЧОЛЮЄ ГЕНЕРАЛЬНИЙ ПРОКУРОР:

- призначається на посаду за згодою Верховної Ради України Президентом України строком на 5 років

☞ не підпорядкована законодавчій, виконавчій або судовій владі;

☞ активно взаємодіє з усіма гілками державної влади і є важливим елементом у забезпеченні балансу між ними

ЗАВДАННЯ – забезпечує захист від протиправних посягань:

- суспільного та державного ладу;
- прав і свобод людини;
- основ демократичного устрою державної влади

засобами та методами, передбаченими законом

2.2 СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України

ПРАВОВОЮ ОСНОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СБУ Є:

- Конституція України;
- Закон України “Про Службу безпеки України”

ОЧОЛЮЄ ГОЛОВА СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ:

- призначається Верховною Радою за поданням Президента;
- організаційна структура визначається Президентом

- підпорядкована Президенту України і підконтрольна Верховній Раді України;
- взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами;
- може встановлювати контакти з органами безпеки іноземних держав

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ:

- захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян
- від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб

2.3 ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ – особливий правоохоронний орган спеціального призначення, на який покладається основний тягар охорони громадського порядку, боротьби зі злочинністю і робота з профілактики та запобігання злочинам

ПРАВОВОЮ ОСНОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОВС Є:

- Конституція України;
- Закони України “Про міліцію”, “Про оперативнорозшукову діяльність”, “Про дорожній рух”

ЦЕНТРАЛЬНИМ ОРГАНОМ Є МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ

- МВС очолює міністр, якого призначає на посаду Президент України за поданням прем'єр-міністра;
- внутрішні війська МВС підпорядковуються Департаменту внутрішніх військ МВС, який діє в структурі міністерства

СИСТЕМА ОВС:

- міліція – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань;
підрозділи:
 - кримінальна міліція;
 - міліція громадської безпеки;
 - транспортна міліція;
 - державна автомобільна інспекція;
 - міліція охорони;
 - спеціальна міліція;
- внутрішні війська

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ:

- охорона громадського порядку і безпеки;
- розкриття і розслідування злочинів;
- забезпечення безпеки дорожнього руху;
- охорона прав і законних інтересів від протиправних посягань;
- вжиття заходів щодо усунення причин і умов вчинення злочинів та інших правопорушень;
- здійснення дізнання і досудового слідства у кримінальних справах, що належать до їх компетенції

2.4 ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ – це система центральних органів виконавчої влади в сфері забезпечення реалізації державної правової політики, державної політики з питань громадянства, міжнаціональних та міграційних відносин

**ЦЕНТРАЛЬНИМ ОРГАНОМ Є
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ,**
діяльність якого спрямовується
і координується
Кабінетом міністрів України

УСТАНОВИ ТА ОРГАНИ ЮСТИЦІЇ:

- органи РАЦС;
- Державна виконавча служба України;
- Державна пенітенціарна служба України;
- Державна реєстраційна служба України;
- Державна служба України з питань захисту персональних даних;
- Державна архівна служба України;
- науково-дослідні установи судових експертиз;
- державні нотаріальні контори;
- представники Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини;
- підрозділи з питань банкрутства

2.5 НОТАРІАТ – це система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, і вчиняти інші, передбачені законодавством нотаріальні дії, з метою надання їм юридичної вірогідності

**ПРАВОВОЮ ОСНОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАТУ Є:**

- Конституція України;
- Закон України “Про нотаріат”;
- “Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України”

ФОРМИ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

- діяльність нотаріусів у складі державних нотаріальних контор;
- діяльність нотаріусів у складі державних нотаріальних архівів;
- діяльність нотаріусів, що займаються приватною нотаріальною практикою

☛ **Документи, оформлені державними
і приватними нотаріусами, мають
однакову юридичну силу**

ПРИКЛАДИ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ:

- посвідчують угоди, у тому числі довіреності, заповіти, договори (купівлі-продажу, міни, застави рухомого і нерухомого майна, інші види договорів);
- видають свідоцтва про право на спадщину;
- посвідчують правильність копій документів і виписок з них;
- засвідчують справжність підпису на документах;
- засвідчують правильність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- засвідчують факт знаходження громадянина в живих;
- засвідчують факт знаходження громадянина в певному місці;
- здійснюють інші нотаріальні дії

**ОРГАНИ ТА ПОСАДОВІ ОСОБИ, ЯКИМ НАДАНО ПРАВО
НА ВЧИНЕННЯ ПЕВНИХ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ**

- головні лікарі закладів охорони здоров'я;
- капітани морських та річкових суден;
- начальники експедицій;
- командири військових частин;
- начальники установ виконання покарань;
- органи місцевого самоврядування та інші

2.6 АДВОКАТУРА є добровільним професійним громадським об'єднанням, покликаним згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу

- **Адвокатом може бути** фізична особа, яка:
 - має повну вищу юридичну освіту, підтверджену дипломом України або відповідно до міжнародних договорів України дипломом іншої країни;
 - стаж роботи у галузі права не менше двох років;
 - володіє державною мовою;
 - склала кваліфікаційні іспити;
 - пройшла стажування;
 - одержала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;
 - склала присягу адвоката України.
- **Адвокат може працювати** в суді, прокуратурі, нотаріаті, органах внутрішніх справ, служби безпеки, державного управління

ПРАВОВОЮ ОСНОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТУРИ Є:

- Конституція України;
- Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність"

ФОРМИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

- індивідуальна адвокатська діяльність;
- відкриття адвокатом свого адвокатського бюро;
- об'єднання адвокатів у колеґії, фірми, контори тощо

ВИДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:

- надання консультацій і роз'яснень із юридичних питань, усних чи письмових довідок;
- складання скарг та інших документів правового характеру;
- посвідчення копій документів у справах, які вони ведуть;
- виконання своїх обов'язків відповідно до кримінального процесуального законодавства у процесі дізнання та досудового слідства;
- здійснення представництва в суді, інших державних органах, перед громадянами та іншими юридичними особами

ТЕМА 6. ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

1 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ВІДНОСИНИ, ЩО НИМ РЕГУЛЮЮТЬСЯ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО –це система правових норм, що регулюють майнові та особисті немайнові відносини на засадах юридичної рівності, вільного волевиявлення та майнової самостійності їх учасників

ПРЕДМЕТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА СКЛАДАЮТЬ:

МАЙНОВІ ВІДНОСИНИ	ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ВІДНОСИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ з майновими	ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ВІДНОСИНИ, НЕ ПОВ'ЯЗАНІ з майновими
виникають стосовно майна	виникають у сфері інтелектуальної власності	виникають з приводу немайнових благ, невіддільних від особистості
ОБ'ЄКТАМИ Є МАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА <i>Приклад:</i> відносини щодо купівлі-продажу певної речі	ОСОБЛИВІСТЬ ОБ'ЄКТА – можливість економічного використання немайнових прав та обов'язків <i>Приклад:</i> право вважатися автором свого твору та отримувати за нього винагороду	ОСОБЛИВІСТЬ ОБ'ЄКТА – вказані права не регулюються цивільним правом, а лише охороняються та захищаються ним <i>Приклад:</i> право на особисті блага: життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація та ін.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ МЕТОД включає в себе:

- елементи диспозитивного методу;
- елементи імперативного методу

Переважно для регулювання цивільно-правових відносин застосовується **ДИСПОЗИТИВНИЙ МЕТОД**– метод юридичної рівності учасників, коли вони самі визначають взаємну поведінку в рамках закону на підставі свого вільного волевиявлення (*укладають угоди, вчиняють правочини, що задовольняють їх інтереси*)

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ – це врегульовані нормами цивільного права майнові та особисті немайнові відносини, учасники яких виступають юридично рівними носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, реалізація яких забезпечується державою

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

повинні брати участь
принаймні дві особи

учасники цивільних правовідносин
не підпорядковані один одному,
тобто є рівними

СТРУКТУРА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

СУБ'ЄКТИ

правоздатні та дієздатні:

- фізичні особи;
- юридичні особи (приватного та публічного права);
- особи публічної влади (в даних правовідносинах виступають не як носії владних повноважень, а на рівні з іншими учасниками)

ОБ'ЄКТИ

те, з приводу чого виникають та існують самі правовідносини:

- речі, у тому числі гроші та цінні папери;
- інше майно;
- майнові права;
- результати робіт;
- послуги;
- результати інтелектуальної, творчої діяльності;
- інформація;
- інші матеріальні і нематеріальні блага

ЗМІСТ

Взаємопов'язані між собою:

- суб'єктивні права учасників;
- юридичні обов'язки учасників

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЦП

юридичні факти:

- дії (угоди, договори);
- події (народження, стихійні лиха)

2 ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА – це форма вираження цивільно-правових норм, що мають загальнообов'язковий характер.

☞ Основним джерелом цивільного права є нормативно-правовий акт, а в окремих випадках – також звичай та договір.

☞ Сукупність нормативно-правових актів є цивільним законодавством

3 УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Для того, щоб виникли цивільні правовідносини,
необхідна погоджена воля хоча б двох їх учасників (суб'єктів)

1. ФІЗИЧНІ ОСОБИ– люди (громадяни, іноземці та особи без громадянства), які мають цивільну правосуб'єктність, що включає:

- **цивільну правоздатність** – здатність особи мати цивільні права та обов'язки;
- **цивільну дієздатність** – здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (цивільна деліктоздатність)

ПОВНУ ЦИВІЛЬНУ ДІЄЗДАТНІСТЬ
має фізична особа,
яка усвідомлює значення своїх
дій та може керувати ними

ОБСЯГ ЦИВІЛЬНОЇ ДІЄЗДАТНОСТІ
встановлюється ЦК і може бути обмежений виключно у випадках і в порядку, встановлених законом:

- повна дієздатність – з 18 років;
- неповна дієздатність – 14–18 років;
- часткова дієздатність – до 14 років
- обмежена дієздатність (судом);
- абсолютна недієздатність (судом)

2. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ– це організації, створені і зареєстровані у встановленому законом порядку

Поділяються на:

- ю.о. приватного права (ґрунтуються на приватній власності);
- ю.о. публічного права (ґрунтуються на державній власності, іншими словами – створені з участю держави або її органів)

3. ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

- держава Україна, іноземні держави;
- органи державної влади та місцевого самоврядування

ОСОБЛИВІСТЮ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ як учасників цивільних правовідносин є те, що в таких відносинах вони виступають нарівні з юридичними та фізичними особами.

Наприклад, при поставках продукції для державних потреб держава виступає не як носій суверенітету, а як замовник продукції, який має рівні права та обов'язки з постачальником (фізичною чи юридичною особою)

4 ПРАВО ВЛАСНОСТІ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ІНСТИТУТІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

ПРАВО ВЛАСНОСТІ В ОБ'ЄКТИВНОМУ РОЗУМІННІ – це інститут цивільного права, що складається із системи правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням усією сукупністю речей, не вилучених із цивільного обороту

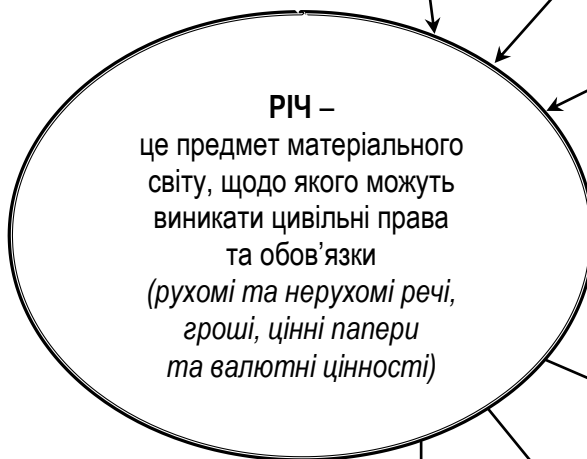
ПРАВО ВЛАСНОСТІ У СУБ'ЄКТИВНОМУ РОЗУМІННІ відображає сукупність повноважень особи щодо належного їй майна, які вона може здійснювати самостійно, незалежно від волі інших осіб

ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ в суб'єктивному розумінні становить сукупність повноважень власника щодо **володіння, користування та розпорядження** належним йому майном

ВОЛОДІННЯ – це можливість фактичного утримання речі та можливість впливати на неї безпосередньо

КОРИСТУВАННЯ – це можливість (право) вилучати з речі її корисні властивості

РОЗПОРЯДЖЕННЯ – право визначати юридичну або фактичну долю майна, наприклад, право продати, подарувати, переробити або заповісти річ

РЕЧІ, НЕ ВИЛУЧЕНІ З ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, – це речі, які можуть **вільно** відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином

РЕЧІ, ОБМЕЖЕНІ У ЦИВІЛЬНОМУ ОБОРОТІ, – це речі, які можуть належати лише певним учасникам обороту або перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом.
☛ **Перелік таких речей має прямо визначатися законом** (вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя, вогнепальна мисливська нарізна зброя, газові пістолети тощо)

РЕЧІ, ВИЛУЧЕНІ З ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, – це речі, перебування яких у цивільному обороті не допускається. Такі речі взагалі не можуть відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої.
☛ **Перелік таких речей має прямо визначатися законом** (зброя, боєприпаси, бойова і спеціальна військова техніка тощо)

ФОРМИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

(відповідно до ЦК України)

ПРАВО ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

(ст. 324 ЦК)

Об'єкти: земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, є об'єктами права власності.

Суб'єкти: український народ.
Від імені народу виступають – органи державної влади та місцевого самоврядування.

☛ **Кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності українського народу відповідно до закону**

ПРАВО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

(ст. 327 ЦК)

Об'єкти: майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді (місто, селище тощо).

Суб'єкти: територіальні громади та утворені ними органи місцевого самоврядування

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ

(ст. 325 ЦК)

Об'єкти: будь-яке майно, за винятком того майна, що є об'єктом іншої форми права власності, та окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати.

Суб'єкти: фізичні та юридичні особи.

☛ **Склад, кількість та вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими**

ПРАВО ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

(ст. 326 ЦК)

Об'єкти: майно, у тому числі грошові кошти, яке належить державі Україна.

Суб'єкти: органи державної влади.

☛ **Управління майном, що є у державній власності, здійснюється державними органами, а у випадках, передбачених законом, може здійснюватися іншими суб'єктами**

У більшості випадків цивільний оборот речей та іншого майна здійснюється у межах однієї форми права власності, проте іноді форма права власності може змінюватися на таких підставах:

ПРИВАТИЗАЦІЯ–

передача майна з державної або комунальної власності у приватну.

Здійснюється на підставі відповідного рішення органу приватизації, який у конкретних правовідносинах впроваджує волю держави

РЕКВИЗИЦІЯ–

примусове оплатне вилучення майна у власника з мотивів державної або суспільної необхідності.

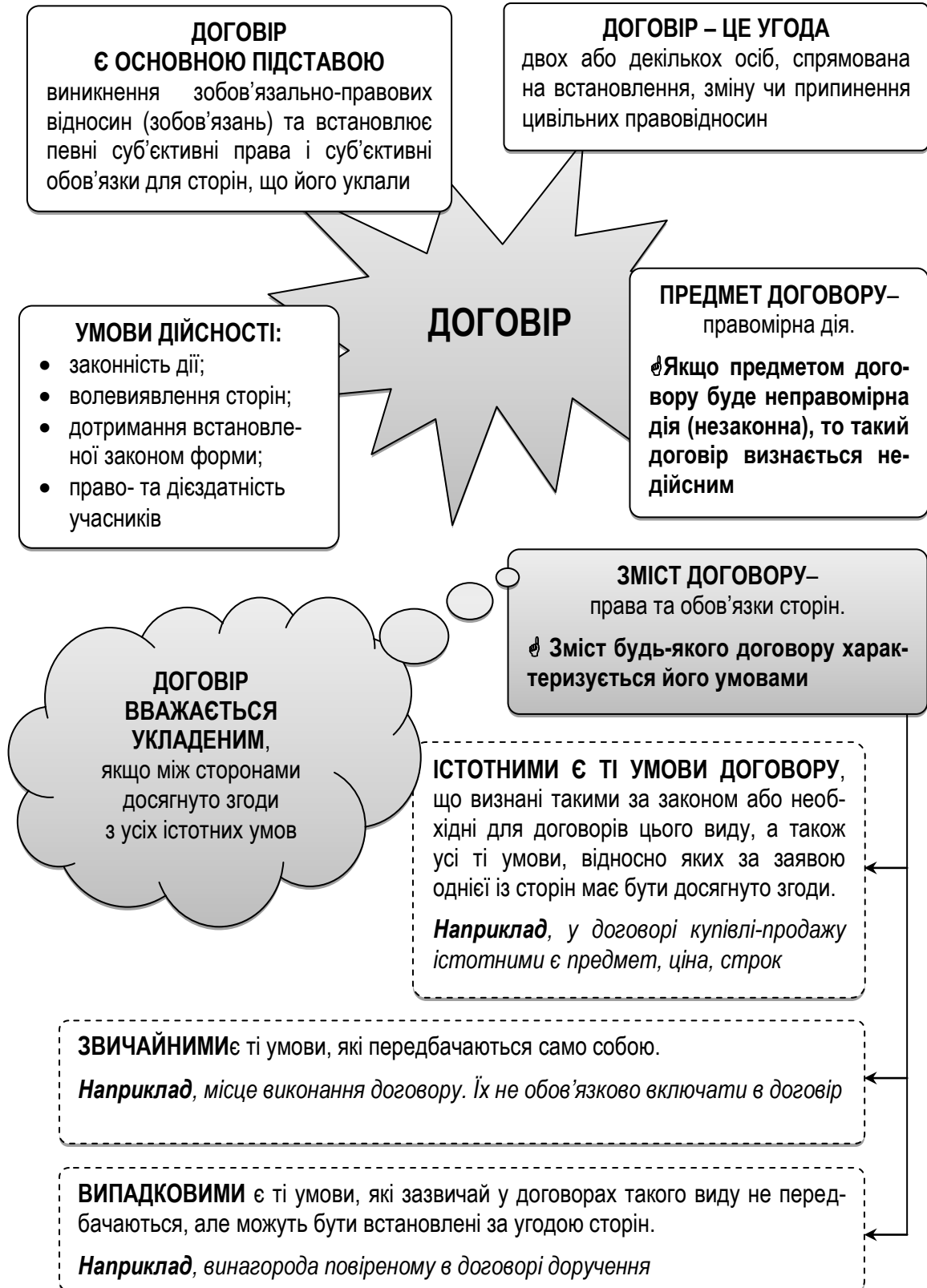
Наприклад, у разі відкриття нафтового родовища на території приватної садиби

КОНФІСКАЦІЯ–

примусове безоплатне вилучення майна у державну власність, що застосовується як санкція за вчинене власником правопорушення.

Наприклад, вилучення майна, що належить особі, яка визнана винною у скоєнні злочину, як санкція за даний злочин

5 ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ

ФОРМИ ДОГОВОРІВ

(способи оформлення волевиявлення сторін)

УСНА –

в більшості випадків.

Усно можуть бути укладені договори, зміст яких повністю виконується сторонами у момент їх вчинення, за винятком тих договорів, для яких законом встановлена інша форма

НЕДОДЕРЖАННЯ ФОРМИ ДОГОВОРУ,

якої вимагає закон, тягне за собою недійсність договору лише в разі, якщо такий наслідок прямо зазначений в законі

ПИСЬМОВА –

у випадках, передбачених законом:

- угоди між юридичними особами;
- угоди між фізичною та юридичною особою;
- угоди між фізичними особами на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- інші правочини, щодо яких законом встановлена письмова форма

**Проста
письмова форма**
(договір про надання юридичних послуг)

**Нотаріально
посвідчена форма** –
у передбачених законом випадках (договір купівлі-продажу будинку)

ВИДИ ДОГОВОРІВ

ЗАЛЕЖНО ВІД КІЛЬКОСТІ УЧАСНИКІВ:

- **односторонні** – виражають волю однієї особи, яка породжує права і обов'язки інших осіб.

Наприклад, доручення на отримання грошового переказу, дарування;

- **двосторонні** – виражають волю двох осіб.

Наприклад, купівля-продаж;

- **багатосторонні** – виражають волю більше двох осіб

ЗАЛЕЖНО ВІД ЗМІСТУ:

- **купівлі-продажу;**
- **міни** (обмін одного майна на інше, де кожен учасник є і продавцем, і покупцем одночасно);
- **дарування** (одна сторона передає безоплатно іншій стороні майно у власність, вважається укладеним з моменту передачі майна);
- **поставки** (постачальник зобов'язується передати у певний строк замовникові певну продукцію у власність, а замовник зобов'язаний прийняти її і оплатити);
- **майнового найму** (наймодавець зобов'язується надати наймачеві майно у тимчасове користування за плату);
- **позики;**
- **інші договори** (контрактації, перевозки, підряду, страхування, доручення, комісії, схову)

6 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО – це правовий інститут цивільного права, який регулює відносини, пов'язані із передачею майна від однієї особи до іншої, наданням майна в тимчасове користування або з виконанням робіт та наданням послуг.

☞ *На відміну від права власності, яке визначає стан **закріплення** майна у певних осіб, зобов'язальне право опосередковує **процес руху** майна*

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – це відносини, через які один учасник угоди (**боржник**) зобов'язаний вчинити на користь іншого учасника (**кредитора**) певну дію (*передати майно, виконати роботу, сплатити гроші та ін.*) або утриматися від певної дії, а інший учасник (*кредитор*) має право вимагати від *боржника* виконання його обов'язку.

ПІДСТАВАМИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ Є:

- **різні види договорів** (купівля-продаж, дарування, оренда, підряд, послуги тощо);
- **недоговірні відносини** (публічна обіцянка винагороди, створення загрози життю, майну особи, завдання майнової та моральної шкоди особі тощо)

СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

1. НЕУСТОЙКА – встановлена законом або договором грошова сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредитору у разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання

Штраф – це неустойка, яка визначається в твердій грошовій сумі за кожне порушення за зобов'язанням

Пеня – це неустойка, обчислювана, як правило, у відсотковому відношенні до суми простроченого платежу за кожний день прострочення

2. ПОРУКА – це односторонній договір, за яким третя особа бере на себе повну або часткову відповідальність за невиконання чи неналежне виконання боржником його зобов'язання перед кредитором.

☞ *На відміну від застави, за договором поруки кредитор поряд із боржником набуває в особі поручителя додаткового боржника.*

3. ГАРАНТІЯ – це односторонній договір, за яким банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором виконання боржником свого зобов'язання.

☞ *Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником*

4. ЗАСТАВА – це спосіб забезпечення зобов'язання, на підставі якого кредитор (заставоутримувач) має право у разі невиконання боржником (заставником) вимоги, забезпеченої заставою, одержати відшкодування від вартості закладеного майна переважно перед іншими кредиторами

5. ПРИТРИМАННЯ – це спосіб забезпечення зобов'язання, на підставі якого кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передачі боржникові <...>, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором інших витрат та збитків, має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання

6. ЗАВДАТОК – грошова сума або рухоме майно, що видається кредиторові боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

☞ *Завдаток застосовується тільки у відносинах між громадянами.*

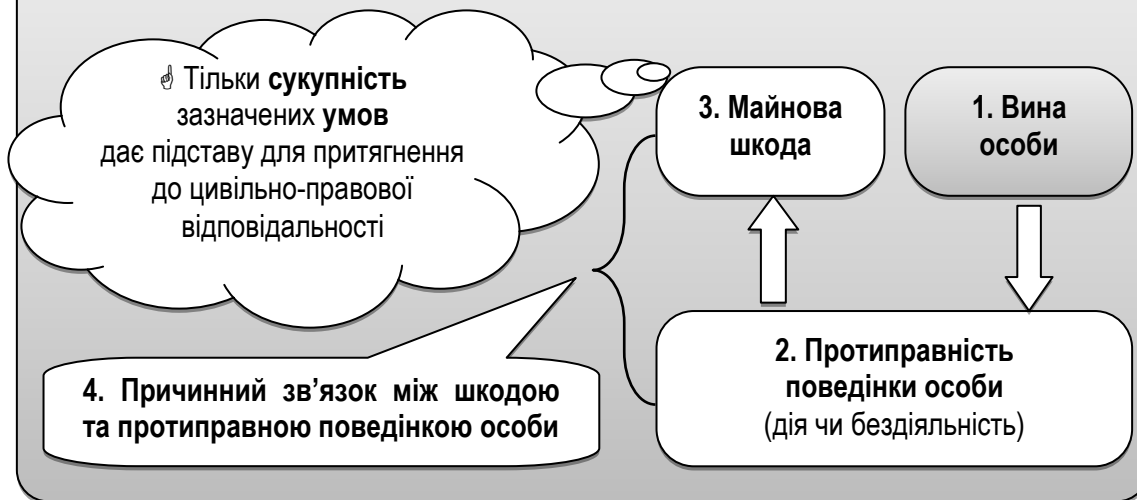
☞ *Якщо не буде встановлено, що сума, сплачена в рахунок належних з боржника платежів, є завдатком, вона вважається авансом*

7 ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – установлена законом негативна реакція держави на цивільне правопорушення, що виявляється в позбавленні особи певних цивільних прав чи накладенні на неї обов'язків майнового характеру.

☞ Вона є однією з форм державного примусу, оскільки пов'язана із застосуванням санкцій майнового характеру, спрямованих на відновлення порушених прав і стимулювання нормальних ринкових відносин, і полягає у стягненні неустойки, штрафу або пені

ПІДСТАВИ ДЛЯ НАСТАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ВИДИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:

- **договірна** – настає у разі порушення договору;
- **позадоговірна** – настає у випадках вчинення шкоди чужому здоров'ю або майну, коли між заподіявачем шкоди і потерпілим цивільно-правового договору не було.
Наприклад, завдання матеріальної або моральної шкоди особі

- **часткова** – кожна із зобов'язаних осіб несе відповідальність тільки у своїй частці;
- **солідарна** – кредитор має право звернути стягнення на майно всіх боржників, частину їх або одного з них

- **повна** настає за загальними правилами. Означає, що розмір відшкодованої шкоди не повинен перевищувати суму заподіяних збитків, тобто відшкодування не повинно призводити до збагачення потерпілого;
- **обмежена** – виникає в силу закону або договору.
Наприклад, може обмежуватись фактичною шкодою

- **основна** – має місце, якщо до відповідальності притягується основний боржник;
- **субсидіарна** – має місце за наявності, крім основного боржника, ще й додаткового.
Класичний приклад: договір гарантії, за яким гарант зобов'язується перед кредитором погасити заборгованість боржника, якщо той не зробить це самостійно

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ВИПАДОК – збіг обставин, в результаті якого заподіяно шкоду без вини жодної із осіб

НЕПЕРЕБОРНА СИЛА – це надзвичайні і невідворотні за даних умов явища, що виникають поза сферою діяльності конкретної особи (землетрус, виверження вулкану, повінь, війна, терористичний акт)

На практиці такі ситуації часто називають **“ФОРС-МАЖОР”**

8 ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ – строк, протягом якого особа має право звернутись до суду з вимогою про захист своїх порушених прав

ЗАГАЛЬНА ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

встановлюється тривалістю у **три роки**
(ст. 257 ЦК)

СПЕЦІАЛЬНА ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ

- скорочена (від шести місяців);
- більш тривала (5, 10 років) (ст. 258 ЦК)

Перебіг терміну позовної давності починається з дня виникнення права на позов, тобто з дня, коли особа дізналась або повинна була дізнатися про порушення свого права

Тема 7. ОСНОВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА

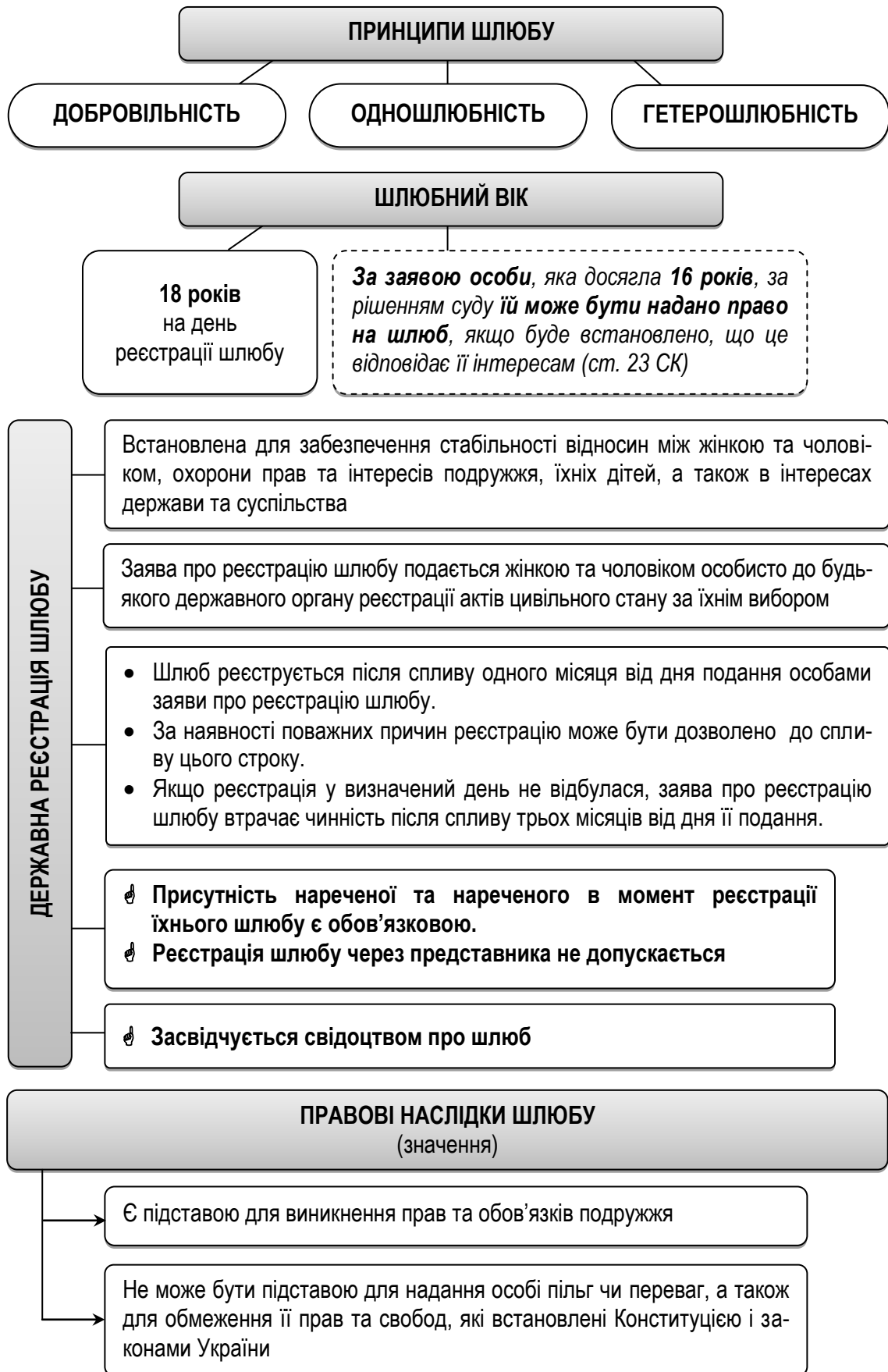
1 ШЛЮБ ТА СІМ'Я

СІМЕЙНЕ ПРАВО – це галузь права, що визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, інших членів сім'ї та родичів

Основним джерелом сімейного права є Сімейний кодекс України:

- **регулює** сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами тощо;
- **не регулює** сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням

НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБУ

Шлюб, який є НЕДІЙСНИМ:

- зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі;
- зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою;
- зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною

Шлюб, який ВИЗНАЄТЬСЯ НЕДІЙСНИМ за рішенням суду:

- якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка;
 - у разі його фіктивності
- ☞ Шлюб є фіктивним, якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї.
- ☞ Шлюб не може бути визнаний недійсним, якщо на момент розгляду справи судом відпали обставини, які засвідчували відсутність згоди особи на шлюб або її небажання створити сім'ю

Шлюб, який МОЖЕ БУТИ ВИЗНАНИЙ НЕДІЙСНИМ за рішенням суду:

- між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною;
- між двоюрідними братом та сестрою;
- між тіткою, дядьком та племінником, племінницею;
- з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків;
- з особою, яка не досягла шлюбного віку і якій не було надано права на шлюб

У РАЗІ НАЯВНОСТІ НАВЕДЕНИХ ПІДСТАВ ШЛЮБ Є НЕДІЙСНИМ ВІД ДНЯ ЙОГО ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

ОРГАНАМИ РАЦСУ:

- за спільною заявою подружжя, яке не має дітей та майнових спорів;
- за заявою одного з подружжя, якщо другий із подружжя:
 - визнаний безвісно відсутнім;
 - визнаний недієздатним;
 - засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки

1. РОЗІРВАННЯ

ЗА РІШЕННЯМ СУДУ:

- за спільною заявою подружжя, яке має дітей;
- за позовом одного з подружжя

2. СМЕРТЬ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ
або
ОГОЛОШЕННЯ ЙОГО ПОМЕРЛИМ

2 ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР – це правочин (угода) між членами подружжя або особами, що укладають шлюб, в якому визначаються майнові права та обов'язки подружжя під час перебування у шлюбі та (або) після його розірвання

ПРАВО НА УКЛАДЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Може бути укладений особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям.

ЗМІСТ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права та обов'язки.

☞ *За шлюбним договором не може передаватися у власність одному з подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації*

ФОРМА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується

РОЗІРВАННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

На вимогу одного з подружжя за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання

3 ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ

ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ:

- право на материнство (батьківство);
- право на повагу до своєї індивідуальності;
- право на фізичний та духовний розвиток;
- право на особисту свободу;
- право на зміну прізвища;
- право на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї;
- обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю

МАЙНОВІ:

- право особистої приватної власності жінки та чоловіка;
- право спільної сумісної власності подружжя;
- права та обов'язки подружжя по утриманню

ОСОБИСТА ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ОДНОГО З ПОДРУЖЖЯ:

- майно, набуте ним до шлюбу;
- майно, набуте ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування;
- майно, набуте ним за час шлюбу, але за кошти, які належали йому особисто;
- речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних коштів подружжя;
- премії, нагороди, які він одержав за особисті заслуги, однак суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв їх одержанню;
- кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка йому належала, а також як відшкодування завданої йому моральної шкоди;
- страхові суми, одержані ним за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням

Він може розпоряджатись самостійно незалежно від згоди іншого з подружжя

СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ – кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя:

- заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя і внесені до сімейного бюджету;
- якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, в тому числі гонорар, виграш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя;
- речі для професійних занять одного з подружжя

Подружжя розпоряджається цим майном за взаємною згодою

ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ ПОДРУЖЖЯ ПО УТРИМАННЮ:

- реалізуються як під час перебування у шлюбі, так і після його розірвання;
- дружина, чоловік повинні матеріально підтримувати один одного;
- право на утримання (аліменти) має той із подружжя, який є непрацездатним або потребує матеріальної допомоги, за умови, що другий із подружжя може надавати матеріальну допомогу;
- право на утримання мають не лише члени подружжя, а й чоловік і жінка, які не перебувають у шлюбі між собою, але тривалий час проживали однією сім'єю – так званий громадянський шлюб (ст. 91 СК);
- утримання одному з подружжя надається другим із подружжя у натуральній або грошовій формах за їхньою згодою

4 ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

Нормами сімейного права регулюються майнові та немайнові відносини між батьками і дітьми

ДИТИНА – це особа, яка не досягла повноліття (18 років)

☞ Сімейним правом регулюються відносини батьків не лише з неповнолітньою дитиною, а й з сином чи дочкою, які досягли повноліття

☞ Права та обов'язки батьків і дитини **ґрунтуються на походженні дитини від них**, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану у встановленому законом порядку

ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ

ВИЗНАЧАЄТЬСЯ:

ВІД ПОДРУЖЖЯ, якщо дитина народжена у шлюбі.

Підтвердження: свідоцтво про шлюб та документ про народження дитини із закладу охорони здоров'я

ВІД МАТЕРІ, якщо мати та батько не перебувають у шлюбі між собою.

Визначається на підставі документа про народження нею дитини із закладу охорони здоров'я

ВІД БАТЬКА, якщо мати та батько не перебувають у шлюбі між собою.

Визначається:

- за заявою матері та батька дитини;
- за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини;
- за рішенням суду – підставою для визнання батьківства у такому випадку є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до цивільно-процесуального законодавства

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ БАТЬКІВ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ДІТЕЙ

БАТЬКИ МАЮТЬ ПРАВО:

- переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини;
- залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним та юридичним особам;
- обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства;
- на самозахист своєї дитини;
- на безперешкоднеспілкування зі своєю дитиною

БАТЬКИ ЗОБОВ'ЯЗАНІ:

- виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини;
- піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток;
- забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя;
- поважати дитину;
- утримувати дитину до досягнення нею повноліття

- Мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.
- Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.
- Діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

ПІДСТАВИ:

- залишення батьками дитини у пологовому будинку без поважних причин впродовж 6 місяців;
- ухилення від виконання батьківських обов'язків;
- жорстока поведінка з дитиною;
- хронічний алкоголізм або наркоманія батьків;
- експлуатація батьками дитини (примушування до жебракування та бродяжництва);
- засудження за вчинення умисного злочину щодо дитини

НАСЛІДКИ:

- **☛ Особа, позбавлена батьківських прав:**
- втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;
- перестає бути законним представником дитини;
- втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;
- не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;
- не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);
- втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною;
- **не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини**

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ДІТЕЙ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО БАТЬКІВ

ДІТИ МАЮТЬ ПРАВО:

- на належне батьківське виховання;
- на звернення за захистом своїх прав та інтересів до органів опіки та піклування, а з 14 років – до суду

ДІТИ ЗОБОВ'ЯЗАНІ:

- повнолітні діти зобов'язані піклуватися про батьків, проявляти про них турботу та надавати їм допомогу

СПОСОБИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

УСИНОВЛЕННЯ – це прийняття усиновителем у свою родину особи на правах сина чи дочки, здійснене на підставі судового рішення

- **Усиновленою** може бути неповнолітня дитина, що не має матері, батька або позбавлена їхнього піклування.
- **Усиновителем** може бути повнолітня дієздатна особа, старша від усиновленого не менше ніж на 15 років

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ – це влаштування дітей в сім'ї громадян України, які перебувають переважно у сімейних, родинних відносинах із цими дітьми з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку, захисту їх прав та інтересів

- **Опіка** – над дітьми до 14 років.
- **Піклування** – над дітьми з 14 до 18 років

ПАТРОНАТ – це виховання дитини, позбавленої батьківського піклування, у родині іншої особи (патронатного вихователя) за плату

Встановлюється **договором**, що діє до досягнення дитиною повноліття

Тема 8. ОСНОВИ СПАДКОВОГО ПРАВА

1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО ПРАВА

СПАДКОВЕ ПРАВО – це підгалузь цивільного права, що регулює порядок і форми спадкування прав та обов'язків від померлої фізичної особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців).

Норми спадкового права систематизовані у книзі VI ЦК України “Спадкове право”

КЛЮЧОВІ КАТЕГОРІЇ СПАДКОВОГО ПРАВА

СПАДКУВАННЯ

ЦЕ ПЕРЕХІД ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ від померлої фізичної особи до інших осіб

ЗА ЗАКОНОМ

ЗА ЗАПОВІТОМ

☞ являє собою певний процес, що здійснюється за спеціальними правилами

СПАДЩИНА

ЦЕ УСІ ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ, що належали спадкодавцю на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті

☞ **не входять до складу спадщини** права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця

☞ Часто спадщину називають **спадковою масою**:

СПАДКОВИЙ АКТИВ – усі права спадкодавця

+

СПАДКОВИЙ ПАСИВ – усі обов'язки спадкодавця

ЧАС ВІДКРИТТЯ – день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою

МІСЦЕ ВІДКРИТТЯ – останнє місце проживання спадкодавця.
Якщо місце проживання невідоме – місцем відкриття є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини

УЧАСНИКИ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН

СПАДКОДАВЕЦЬ

тільки фізична особа

СПАДКОЄМЦІ

ЗА ЗАКОНОМ тільки фізичні особи:

- які є живими на час відкриття спадщини;
- які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини

ЗА ЗАПОВІТОМ

- фізичні особи;
- юридичні особи;
- територіальні громади;
- українська та іноземні держави

2 СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

ЗАПОВІТ – це особисте розпорядження особи на випадок своєї смерті

може бути складений
будь-якою дієздатною
фізичною особою

при складанні
та посвідченні заповіту
забезпечується
таємниця заповіту

може бути
посвідчений
при свідках

складається
у **письмовій формі**

посвідчується
нотаріусом

ОБОВ'ЯЗКОВА ЧАСТКА У СПАДЩИНІ

Незалежно від змісту заповіту:

- малолітні діти спадкодавця;
- повнолітні непрацездатні діти спадкодавця;
- непрацездатна вдова (вдівець);
- непрацездатні батьки

мають право на **1/2 частки**, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом

3 СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

☞ застосовується коли спадкодавець за свого життя не зробив розпорядження про частку належних йому прав і обов'язків

СПАДКОЄМЦІ ЗА ЗАКОНОМ ОДЕРЖУЮТЬ ПРАВО НА СПАДКУВАННЯ ПО ЧЕРГОВО:

ПЕРША ЧЕРГА

- діти та батьки спадкодавця, один з подружжя

ДРУГА ЧЕРГА

- рідні брати та сестри спадкодавця;
- баба та дід

ТРЕТЯ ЧЕРГА

- рідні дядько та тітка спадкодавця

ЧЕТВЕРТА ЧЕРГА

- особи, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менше п'яти років до часу відкриття спадщини

П'ЯТА ЧЕРГА

- інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно;
- утриманці спадкодавця – неповнолітні або непрацездатні особи, які не були членами сім'ї спадкодавця, але не менше п'яти років одержували від нього матеріальну допомогу, що була для них єдиним або основним джерелом засобів до існування

КОЖНА НАСТУПНА ЧЕРГА СПАДКОЄМЦІВ ОДЕРЖУЄ ПРАВО НА СПАДКУВАННЯ У РАЗІ:

- відсутності спадкоємців попередньої черги;
- усунення від права на спадкування спадкоємців попередньої черги;
- неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями попередньої черги

ЗМІНА ЧЕРГОВОСТІ МОЖЕ ВІДБУВАТИСЯ ЛИШЕ:

за договором між спадкоємцями

за рішенням суду

Частки кожного із спадкоємців у межах черги є рівними

СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Деякі близькі родичі, які прямо не включені до спадкових черг, можуть брати участь у спадкуванні за законом замість своїх померлих найближчих родичів у межах тієї частки спадщини, яка належала б їм за законом, якби вони були живими на час відкриття спадщини

A SAME:

ОНУКИ ТА ПРАВНУКИ СПАДКОДАВЦЯ

замість їх матері, батька,
баби або діда
(дітей спадкодавця – 1 черга)

ПРАБАБА ТА ПРАДІД СПАДКОДАВЦЯ

замість їх дітей
(баби або діда
спадкодавця – 2 черга)

ДВОЮРІДНІ БРАТИ ТА СЕСТРИ СПАДКОДАВЦЯ

замість їх матері, батька
(тітки, дядька
спадкодавця – 3 черга)

ПЛЕМІННИКИ СПАДКОДАВЦЯ

замість їх матері, батька
(сестри, брата
спадкодавця – 2 черга)

НАПРИКЛАД:

Помер
на момент
відкриття
спадщини

СПАДКОДАВЕЦЬ

БРАТ
спадкодавця
1/2 від спадщини

СЕСТРА
спадкодавця
1/2 від спадщини

Участь у спадкуванні
беруть представники
ДРУГОЇ ЧЕРГИ

СИН
1/4 від спадщини

ДОЧКА
1/4 від спадщини

ПЛЕМІННИКИ
спадкодавця

Братимуть участь
у спадкуванні разом
із СЕСТРОЮ спадкодавця
у межах частки свого
ПОМЕРЛОГО БАТЬКА
за правом представлення

4 ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ

ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

ЗА ЗАЯВОЮ

Спадкоємець за заповітом чи за законом має **правоприйняти спадщину або не прийняти її**

ЗАЯВУ ПРО ПРИЙНЯТТЯ (ВІДМОВУ)
від спадщини спадкоємець має подати
ДО НОТАРІАЛЬНОЇ КОНТОРИ

☞ **ОСОБИСТО**

протягом 6-ти місяців
з часу відкриття спадщини

БЕЗ ЗАЯВИ

- спадкоємці, які постійно проживали разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини;
- малолітні, неповнолітні особи;
- недієздатні особи;
- особи з обмеженою цивільною дієздатністю

**ВВАЖАЮТЬСЯ ТАКИМИ,
ЩО ПРИЙНЯЛИ СПАДЩИНУ**
(якщо не подавали заяву про відмову)

ОФОРМЛЕННЯ ПРАВА НА СПАДЩИНУ

СВІДОЦТВО

Спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину

СТРОК

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення **шести місяців** з часу відкриття спадщини

☞ **Відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину**

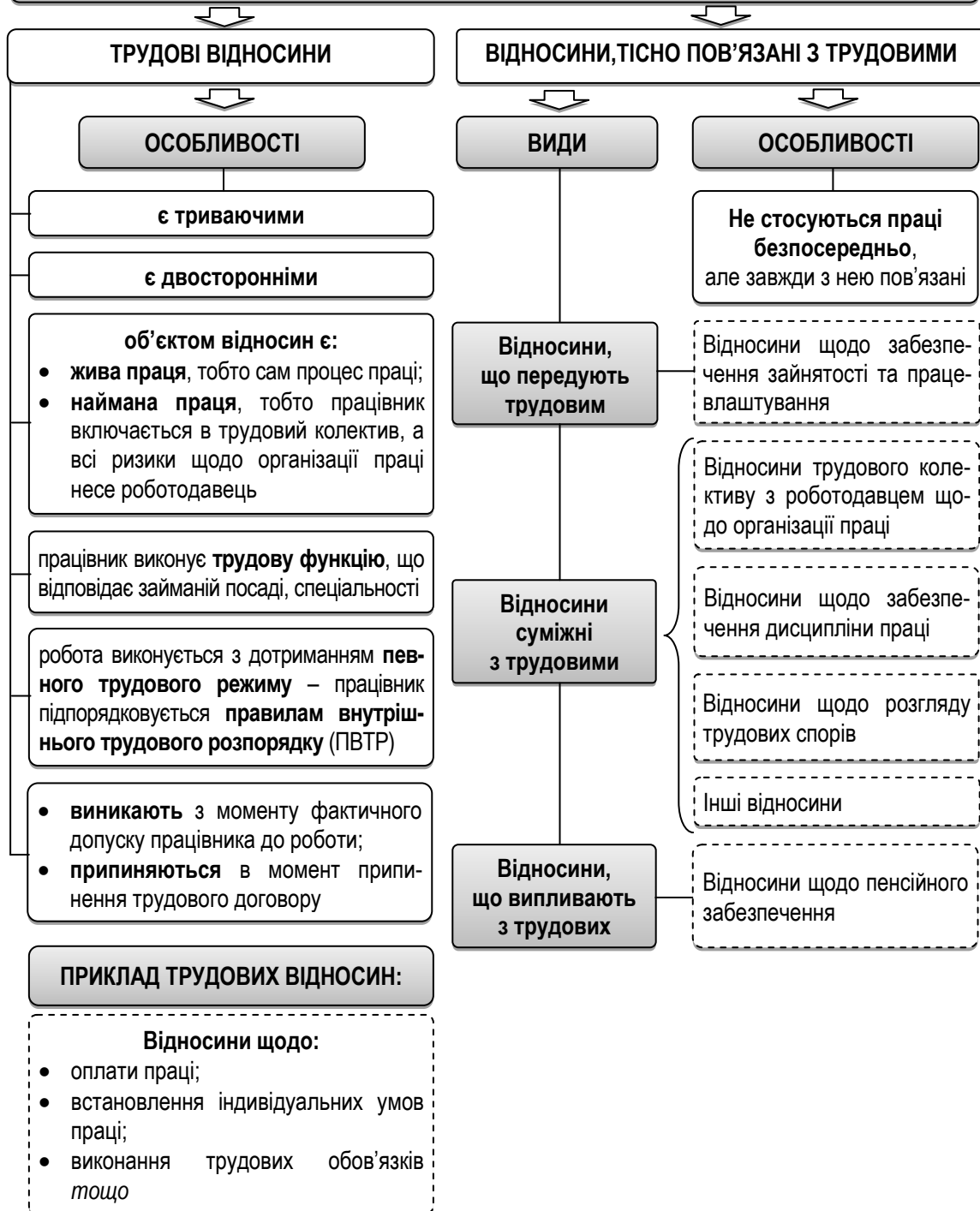
ВІДУМЕРЛА СПАДЩИНА визнається судом у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття → **переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини**

Тема 9. ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА

1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРУДОВОГО ПРАВА

ТРУДОВЕ ПРАВО – це галузь права, що регулює суспільні відносини, пов'язані з використанням найманої праці фізичних осіб

ПРЕДМЕТ ТРУДОВОГО ПРАВА – це суспільні відносини, які регулюються даною галуззю права

МЕТОД ТРУДОВОГО ПРАВА МАЄ ЗМІШАНИЙ ХАРАКТЕР І ВКЛЮЧАЄ:

- елементи диспозитивного методу;
- елементи імперативного методу

Переважно застосовується диспозитивний метод – метод юридичної рівності учасників, коли вони самі визначають взаємну поведінку в рамках закону на підставі свого вільного волевиявлення

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДУ ТРУДОВОГО ПРАВА

Поєднує **централізоване** регулювання праці (*державні органи*) з **локальним** (на конкретних підприємствах, в різних галузях виробництва)

Забезпечує **договірний характер** праці

Регламентує **юридичну рівність** учасників правовідносин

Передбачає **єдність та диференціацію** правового регулювання праці:

- **єдність** забезпечується загальноправовими приписами щодо умов праці для всіх учасників трудових відносин незалежно від характеру цих відносин, *тобто обов'язок виплачувати заробітну плату та право піти у відпустку не залежать від місця роботи, посади або статі працівника;*
- **диференціація** забезпечується наявністю правових норм, що регулюють трудові відносини з урахуванням їхньої специфіки. *Трудовим законодавством передбачені особливості регулювання праці жінок, неповнолітніх, працівників, які працюють на виробництвах зі шкідливими умовами праці; існує також велика кількість норм, що приймаються на локальному рівні з урахуванням особливостей конкретного підприємства тощо*

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ТРУДОВОГО ПРАВА

(система трудового законодавства)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (ст. 44, 45, 55, 124)

**КОДЕКС ЗАКОНІВ
ПРО ПРАЦЮ
(КЗпП)**

Цивільний кодекс,
Цивільний
процесуальний кодекс

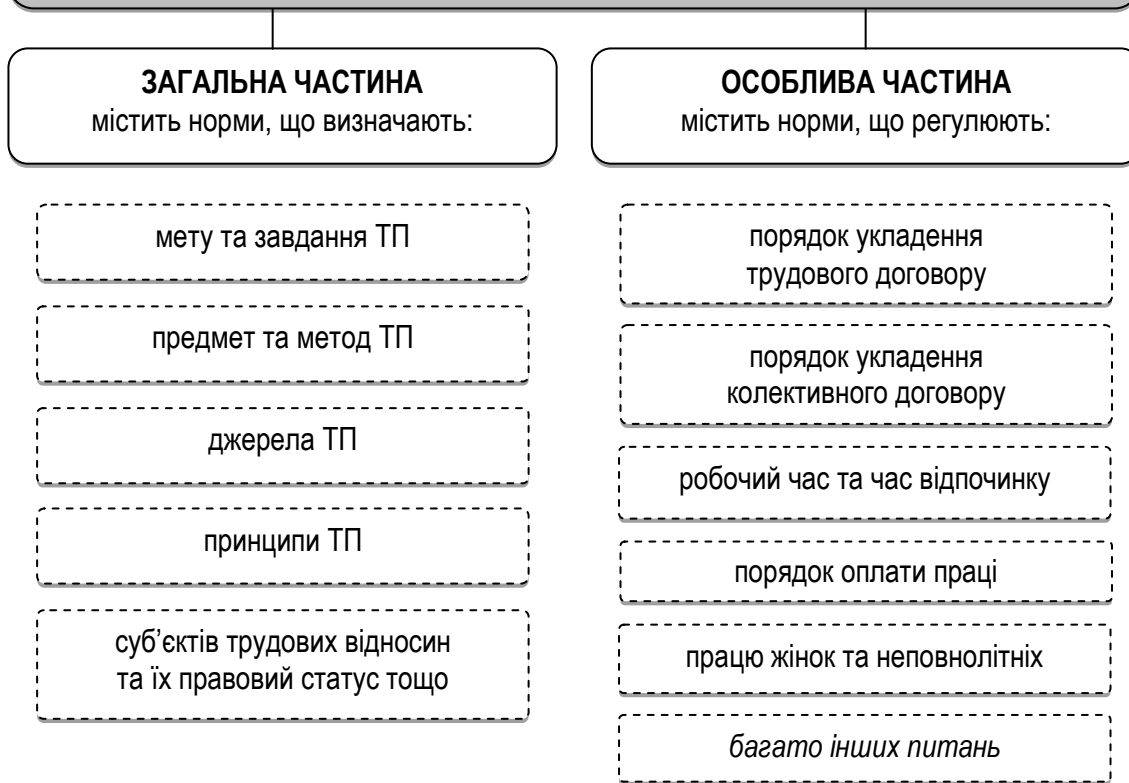
**Конвенції та Рекомендації
Міжнародної
організації праці**

Інші закони
та підзаконні акти

**ЛОКАЛЬНІ
НОРМАТИВНО-
ПРАВОВІ АКТИ**

Їх наявність
є особливістю системи
джерел трудового
права

СИСТЕМА ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ – це об'єктивний розподіл норм трудового права відповідно до певної логічної послідовності та взаємозв'язку за окремими частинами та правовими інститутами

2 КОЛЕКТИВНИЙ ДОГОВІР

КОЛЕКТИВНИЙ ДОГОВІР це локальний нормативно-правовий акт, що регулює трудові, соціально-економічні та професійні відносини між роботодавцем та трудовим колективом підприємства, установи або організації.

☞ КД покликаний усунути розбіжності між роботодавцем та колективом

СТОРОНИ: роботодавець та трудовий колектив (в особі профспілок або інших представницьких органів)

ПОРЯДОК УКЛАДЕННЯ: шляхом ведення переговорів між сторонами

ЗМІСТ – погоджені сторонами умови:

- інформативні;
- нормативні;
- зобов'язальні;
- організаційні

Зі змістом КД ознайомлюються під розпис усі працівники

З ТРУДОВИЙ ДОГОВІР: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ЗМІСТ І СТОРОНИ

ТРУДОВИЙ ДОГОВІР – це угода між працівником та роботодавцем, відповідно до якої:

ПРАЦІВНИК

зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з дотриманням внутрішнього трудового розпорядку

РОБОТОДАВЕЦЬ

зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін

Кожна із сторін має ПРАВО вимагати в іншої сторони виконання обов'язків, обумовлених ТД

СТОРОНИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ:

- **роботодавець** – юридична або фізична особа;
- **працівник** – лише фізична особа з **16 років** (у передбачених законом випадках з 15 та 14 років)

ЗМІСТ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ:

– **умови**, якими визначаються права та обов'язки сторін
поділяються на:

ОБОВ'ЯЗКОВІ (ОСНОВНІ) УМОВИ

Повинні міститися в кожному трудовому договорі:

- місце роботи, тобто структурний підрозділ організації-роботодавця, в якому має працювати працівник;
- трудові функції, посада, напрям діяльності працівника;
- час початку роботи (день, місяць та рік), а в строковому трудовому договорі – і час її закінчення;
- заробітна плата

ФАКУЛЬТАТИВНІ УМОВИ

Включаються до ТД лише за бажанням сторін:

- випробування при прийнятті на роботу;
- надання працівникові службового житла чи транспорту;
- встановлення для працівника неповного чи скороченого робочого дня;
- вирішення питання про відрядження працівника тощо

ВИДИ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ

ЗА ФОРМОЮ

усні

☞ на практиці більшість ТД укладається усно

письмові

☞ ТД укладаються, як правило, в письмовій формі (ст. 24 КЗпП)

Закон не передбачає обов'язку сторін укладати ТД в письмовій формі, він лише рекомендує

Закон передбачає випадки, коли додержання письмової форми є обов'язковим:

- при організованому наборі працівників;
- при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними, географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я;
- при укладенні контракту;
- у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі;
- при укладенні трудового договору з неповнолітнім;
- при укладенні трудового договору з фізичною особою – роботодавцем;
- у інших випадках, передбачених законодавством України

ЗА СТРОКАМИ

безстроковий, що укладається на невизначений строк

строковий, що укладається на визначений строк, установлений за погодженням сторін

такий, що укладається на час виконання певної роботи

ЗА ЗМІСТОМ

ТД з працівниками-мігрантами

ТД з фізичною особою – роботодавцем

ТД з молодим фахівцем

ТД з державним службовцем

ТД з неповнолітньою особою

ТД за суміщенням професій (посад)

Контракт

та ін.

ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ПРАЦІВНИКА НА РОБОТУ

1. УКЛАДЕННЯ ТД

– це досягнення згоди щодо умов ТД між працівником та роботодавцем

Документи, що необхідно подати працівнику при прийомі на роботу

ОБОВ'ЯЗКОВІ:

- трудова книжка;
- документ, що посвідчує особу

ДОДАТКОВІ:

- документ про освіту;
- довідка про стан здоров'я тощо

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ

вимагати інформацію про:

- партійну та національну приналежність;
- прописку;
- склад сім'ї;
- інші відомості, що не передбачені законодавством

необґрунтована відмова в укладенні ТД, в тому числі на підставі:

- расової приналежності;
- кольору шкіри;
- майнового стану;
- статі;
- наявності дітей та вагітності тощо

ВИПРОБУВАННЯ

встановлюється з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається

- є факультативною умовою і може бути обумовлене угодою сторін;
- встановлюється лише *при укладенні* трудового договору

Строки випробування:

- 1 місяць – для робітників;
- 2 місяці – для службовців;
- 6 місяців – за погодженням із профспілкою

Випробування не встановлюється при прийнятті на роботу:

- осіб, які не досягли вісімнадцяти років;
- молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів;
- молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів;
- осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби;
- інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи;
- при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію

2. ОФОРМЛЕННЯ ТД

відбувається шляхом видання **наказу** роботодавця, що видається на підставі укладеного ТД (усного або письмового)

Працівник повинен бути ознайомлений з наказом під розписку протягом 3-х днів з дня підписання

☛ **Трудовий договір вважається укладеним і тоді, коли наказу чи розпорядження не було видано, але працівника фактично було допущено до роботи**

ТРУДОВА КНИЖКА – основний документ, що підтверджує трудову діяльність громадян і слугує для встановлення стажу роботи

До неї заносяться відомості про:

- трудову діяльність (наказ про зарахування на посаду – номер і дата);
- переміщення;
- звільнення (наказ про звільнення з посади – номер і дата);
- заохочення працівника

Відомості про стягнення до трудової книжки не заносяться

Трудові книжки ведуться на усіх працівників, які працюють на підприємстві, в установі, організації понад 5 днів

Трудова книжка зберігається у відділі кадрів фірми, підприємства, установи, де її власник працює, і повертається йому у зв'язку зі звільненням, виходом на пенсію

ПРОФСПІЛКА – добровільна неприбуткова громадська організація, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними професійними (трудовими) інтересами

Професійні спілки **створюються з метою** здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки

Членами профспілок можуть бути:

- особи, які працюють на підприємстві, в установі або організації незалежно від форм власності,
- особи, які забезпечують себе роботою самостійно;
- особи, які навчаються у навчальному закладі

Профспілки та їх об'єднання здійснюють представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок:

- у державних органах та органах місцевого самоврядування;
- у відносинах з роботодавцями,
- з іншими об'єднаннями громадян

Громадяни України вільно обирають профспілку, до якої вони бажають вступити.

Ніхто не може бути примушений вступати або не вступати до профспілки.

Підставою для вступу до профспілки є заява працівника, подана в первинну організацію профспілки

МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ (МОП)

International Labour Organization–

спеціалізована установа Ліги Націй, а після Другої світової війни – ООН, що була заснована у 1919 р. для підтримки міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості за рахунок поліпшення умов праці

МОП видає такі нормативні акти:

- **Конвенції** – обов'язкові до виконання країнами-учасницями, які їх ратифікували (приєдналися);
- **Рекомендації** – мають необов'язковий характер

Україна – учасниця МОП з 1954 р., ратифікувала більше 50-ти Конвенцій МОП

4 ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

1. ЗА УГОДОЮ СТОРІН

Умови звільнення встановлюються сторонами в процесі обговорення

2. ЗАКІНЧЕННЯ СТРОКУ ТД

Крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна із сторін не поставила вимогу про їх припинення

3. СМЕРТЬ ПРАЦІВНИКА

Зникає об'єктивна можливість продовження трудових відносин

4. ЗА ІНІЦІАТИВОЮ СТОРІН

ЗВІЛЬНЕННЯ:

- за ініціативою працівника;
- за ініціативою роботодавця

5. У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕВЕДЕННЯМ ПРАЦІВНИКА НА ІНШЕ ПІДПРИЄМСТВО

6. У ЗВ'ЯЗКУ З ВІДМОВОЮ ПРАЦІВНИКА ВІД ПЕРЕВЕДЕННЯ РАЗОМ З ПІДПРИЄМСТВОМ

7. ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ТРЕТІХ ОСІБ:

- призов працівника на військову (альтернативну) службу;
- набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено до позбавлення волі;
- вимога профспілки або трудового колективу;
- вимога батьків щодо звільнення їх неповнолітніх дітей

РОЗІРВАННЯ ТД ЗА ІНІЦІАТИВОЮ ПРАЦІВНИКА:

БЕЗСТРОКОВОГО

☝ Працівник повинен **попередити** роботодавця про намір звільнення **за 2 тижні**, щоб той зміг знайти заміну.
☝ **3 поважних причин** ТД припиняється до спливу 2-х тижнів у той день, коли потрібно працівнику

СТРОКОВОГО

☝ **За загальним правилом достроково не припиняється.**
☝ Підлягає розірванню достроково разі хвороби працівника, яка перешкоджає виконанню роботи, порушення роботодавцем законодавства про працю тощо...

РОЗІРВАННЯ ТД ЗА ІНІЦІАТИВОЮ РОБОТОДАВЦЯ

ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ

1) зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідація, реорганізація, банкрутство або репрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників

2) виявлення невідповідності працівника займаній посаді (виконуваній роботі) внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи

3) систематичне невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або ПВТР

4) прогул, в тому числі відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня без поважних причин

5) нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності

6) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу

7) поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння

8) вчинення за місцем роботи розкрадання майна власника

ДОДАТКОВІ ПІДСТАВИ

1) одноразове грубе порушення трудових обов'язків:

- керівником підприємства, його заступниками;
- головним бухгалтером, його заступниками;
- службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами

2) винні дії керівника підприємства, внаслідок чого заробітна плата виплачувалася несвоєчасно або в розмірах, нижчих від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати

3) винні дії працівника, який безпосередньо обслуговує грошові, товарні або культурні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довіри до нього з боку власника або уповноваженого ним органу

4) вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, несумісного з продовженням даної роботи

ВИХІДНА ДОПОМОГА – грошова сума, яка виплачується працівникові у передбачених законодавством випадках у разі припинення трудового договору з незалежних від працівника обставин

**У розмірі
НЕ МЕНШЕ ОДНОГО
середньомісячного заробітку**

У випадках звільнення у разі:

- відмови працівника від переведення разом з підприємством на роботу в іншу місцевість;
- відмови працівника від продовження роботи у зв'язку зі зміною істотних умов праці;
- зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідація, реорганізація, банкрутство або перепрофілювання підприємства, скорочення чисельності або штату працівників;
- виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі;
- поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу

**У розмірі
НЕ МЕНШЕ ТРИМІСЯЧНОГО
середнього заробітку**

У випадку звільнення внаслідок порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного чи трудового договору

**У розмірі
ДВОХ МІНІМАЛЬНИХ
заробітних плат**

У випадку звільнення у разі призову працівника на військову (альтернативну) службу

БЕЗРОБІТНІ

- працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу;
- готові та здатні приступити до підходящої роботи;
- інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу

НЕ МОЖУТЬ БУТИ ВИЗНАНІ БЕЗРОБІТНИМИ ГРОМАДЯНИ:

- віком до 16 років;
- які вперше шукають роботу і не мають професії (спеціальності), в тому числі випускники загальноосвітніх шкіл;
- які відмовились від двох пропозицій *підходящої роботи* з моменту реєстрації їх у службі зайнятості;
- які мають право на пенсію за віком, у тому числі на пільгових умовах, на пенсію за вислугу років та скористалися цим правом

5 РОБОЧИЙ ЧАС І ЧАС ВІДПОЧИНКУ

РОБОЧИЙ ЧАС – це час, протягом якого працівник зобов'язаний працювати відповідно до законодавства і трудового договору

НОРМАТИВИ РОБОЧОГО ЧАСУ (одиниці виміру):

- робочий день;
- робочий тиждень;
- робоча зміна

НОРМАЛЬНА ТРИВАЛІСТЬ РОБОЧОГО ЧАСУ

- не може перевищувати **40 годин на тиждень** (підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу);
- при **п'ятиденному** робочому тижні з двома вихідними днями встановлюється 8-годинний робочий день;
- при **шестиденному** робочому тижні з одним вихідним днем встановлюється робочий день не більше 7 годин

СКОРОЧЕНИЙ РОБОЧИЙ ЧАС – це робочий час, менший від нормальної тривалості, але з оплатою як за нормальну

Встановлюється виключно законом

у спеціальних випадках та для окремих категорій працівників:

- напередодні святкових та неробочих днів (скорочення на 1 годину);
 - при роботі у нічний час (скорочення на 1 годину);
 - на роботах з шкідливими умовами праці (до 36 годин на тиждень);
 - для працівників віком:
 - від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень;
 - від 14 до 16 років – 24 години на тиждень
- ☞ У вказаних випадках та для названих категорій працівників роботодавець зобов'язаний встановити скорочену тривалість робочого часу

НЕПОВНИЙ РОБОЧИЙ ЧАС – це робочий час, менший від нормальної тривалості та з оплатою пропорційно до відпрацьованого часу:

- встановлюється **угодою** між працівником і роботодавцем;
 - **може бути** встановлений для будь-якого працівника за його проханням;
 - роботодавець вправі не задовольнити таке прохання працівника.
- ☞ **Законодавство містить перелік категорій працівників, яким роботодавець на їх прохання зобов'язаний встановити неповний робочий час:**
- вагітні жінки;
 - жінки, які мають дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда;
 - особи, які здійснюють догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку

НАДУРОЧНІ РОБОТИ – це роботи понад встановлену тривалість робочого дня
Як правило, їх застосування не допускається!

- виконуються за ініціативою роботодавця;
- проведення їх можливе лише у виняткових випадках, вичерпний перелік яких визначається законодавством;
- для проведення необхідна згода профкому і видання наказу (розпорядження) роботодавцем;
- **не повинні перевищувати** для кожного працівника 4 годин протягом 2 днів підряд і 120 годин на рік;
- робочий час **оплачується** подвійному розмірі;
- **компенсація шляхом надання відгулу не допускається**

**ВИЧЕРПНИЙ ПЕРЕЛІК ВИПАДКІВ,
КОЛИ РОБОТОДАВЕЦЬ МОЖЕ ЗАСТОСОВУВАТИ НАДУРОЧНІ РОБОТИ:**

при проведенні робіт, необхідних для оборони країни, а також відвернення громадського або стихійного лиха, виробничої аварії і негайного усунення їх наслідків

при проведенні необхідних робіт з водопостачання, газопостачання, опалення, освітлення, каналізації, транспорту, зв'язку – для усунення випадкових або несподіваних обставин, які порушують правильне їх функціонування

при необхідності закінчити почату роботу, яка внаслідок непередбачених обставин чи випадкової затримки з технічних умов виробництва не могла бути закінчена у нормальний робочий час

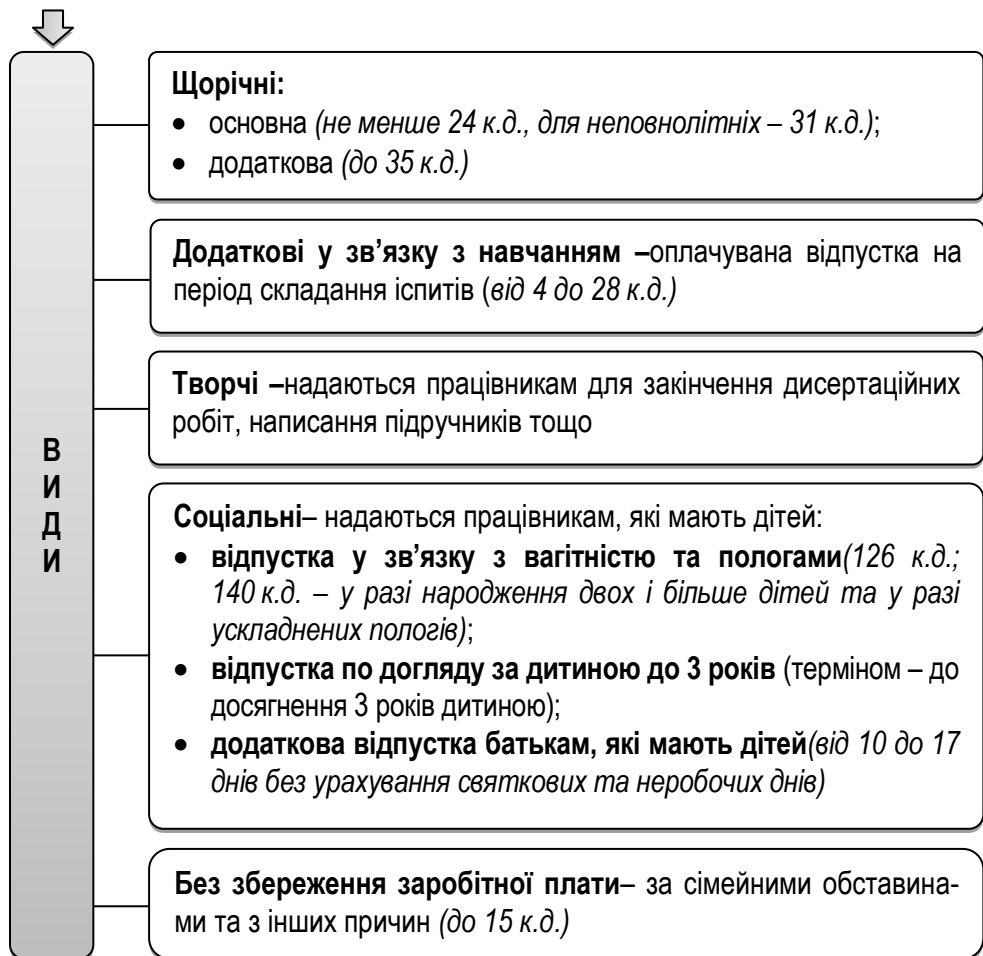
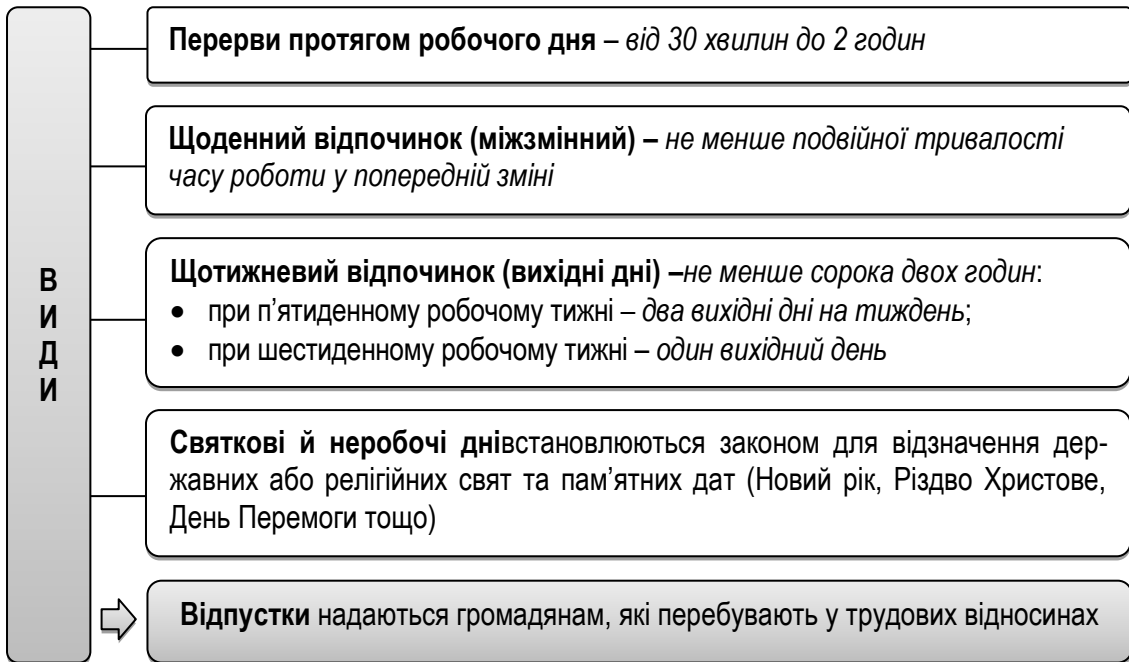
при необхідності виконання вантажно-розвантажувальних робіт з метою недопущення або усунення простою рухомого складу чи скупчення вантажів;

для продовження роботи при нез'явленні працівника, який заступає, коли робота не допускає перерви

ДО НАДУРОЧНИХ РОБІТ ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ ЗАЛУЧАТИ:

- вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- осіб, молодших вісімнадцяти років;
- працівників, які навчаються в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах без відриву від виробництва, в дні занять

ЧАС ВІДПОЧИНКУ – це відрізок часу, протягом якого працівник звільнений від виконання своїх трудових обов'язків і який він може використовувати на власний розсуд

6 ОПЛАТА ПРАЦІ

ЗАРОБІТНА ПЛАТА – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу

Розмір заробітної плати залежить від:

- складності та умов виконуваної роботи;
- професійно-ділових якостей працівника;
- результатів його праці та господарської діяльності підприємства

Розмір заробітної плати визначається у трудовому договорі за погодженням між працівником та роботодавцем, проте він не може бути меншим від встановленого законом мінімуму

Заробітна плата виплачується регулярно у робочі дні в строки, встановлені у КД, але **не рідше двох разів на місяць** через проміжок часу, що не перевищує шістнадцятикалендарних днів

☞ **Заробітна плата виплачується у грошовій формі.**

За особистою письмовою згодою працівника виплата заробітної плати може здійснюватися через установи банків.

☞ **Виплата заробітної плати у формі боргових зобов'язань і розписок забороняється**

КД може бути передбачено часткову **виплату заробітної плати натурою** у розмірі, що не перевищує 30 % нарахованої за місяць заробітної плати.

☞ **КМУ встановлюється перелік товарів, які не можуть використовуватися для виплати заробітної плати натурою.**

Наприклад, зброя, товари медичної промисловості, алкогольні напої тощо

МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт)

Є державною соціальною гарантією, обов'язковою на усій території України для підприємств усіх форм власності і господарювання

Розмір визначається у Законі України "Про Державний бюджет" (на поточний рік)

До мінімальної заробітної плати **не включаються** доплати, надбавки, заохочувальні та компенсаційні виплати

СТРУКТУРА ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Основна заробітна плата–

винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки).

Встановлюється у вигляді тарифних ставок (посадових окладів)

Додаткова заробітна плата–

винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці.

Включає доплати, надбавки, премії, передбачені чинним законодавством та КД

Інші заохочувальні та компенсаційні виплати

- виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік;
- премії за спеціальними системами і положеннями;
- компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені законодавством

ТАРИФНА СИСТЕМА Є ОСНОВОЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЛАТИ ПРАЦІ РОБІТНИКІВ

ТАРИФНО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ДОВІДНИК – збірник нормативних актів, що містить кваліфікаційні характеристики робіт і професій, згрупованих за виробництвами та видами робіт

ТАРИФНА СІТКА – сукупність *кваліфікаційних тарифних розрядів* та відповідних їм *тарифних коефіцієнтів*, за якими визначається *розмір тарифних ставок* оплати праці працівників залежно від складності виконуваних робіт та кваліфікації працівників

Тарифний коефіцієнт показує, у скільки разів тарифна ставка даного розряду більша від тарифної ставки першого розряду

Тарифний розряд – елемент тарифної сітки, що характеризує складність виконуваних робіт та рівень кваліфікації працівника

Тарифна ставка – елемент тарифної сітки, який визначає годинний (денний або місячний) розмір оплати праці працівника залежно від складності виконуваних робіт або його кваліфікації (присвоєного йому тарифного розряду)

Основою організації оплати праці **керівників, спеціалістів і службовців є ПОСАДОВИЙ ОКЛАД**, тобто норма оплати їхньої праці за місяць

СИСТЕМА ОПЛАТИ ПРАЦІ– це встановлений відповідно до трудового договору та вимог законодавства спосіб нарахування працівнику заробітної плати

Почасова– це нарахування зарплати за фактично відпрацьований час незалежно від безпосередніх результатів роботи.

☞*Залежно від того, який проміжок робочого часу береться за основу для визначення розміру зарплати, оплата може бути:*

- погодинною;
- потижневою;
- поденною;
- помісячною

Відрядна– це нарахування зарплати за фактично виконану роботу з урахуванням кількості та якості виготовленої продукції

7 ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА – це сукупність правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок і встановлюють трудові права та обов'язки сторін трудового договору

Трудовий розпорядок на підприємствах, в установах, організаціях визначається **правилами внутрішнього трудового розпорядку (ПВТР)**, які затверджуються трудовими колективами за поданням роботодавця на основі типових правил

З метою забезпечення трудової дисципліни до працівників застосовується **система заохочень і дисциплінарних стягнень**

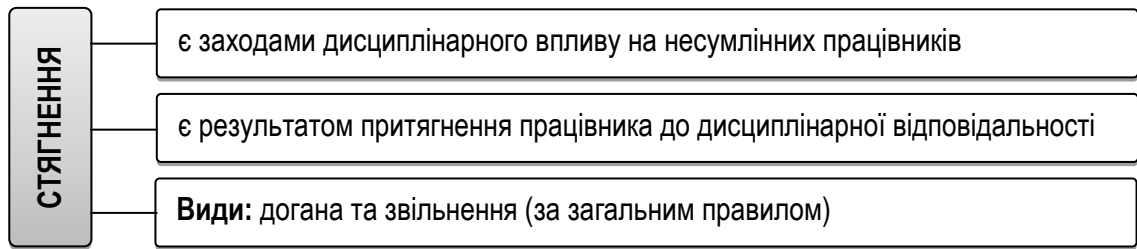
ЗАОХОЧЕННЯ

Мета застосування:

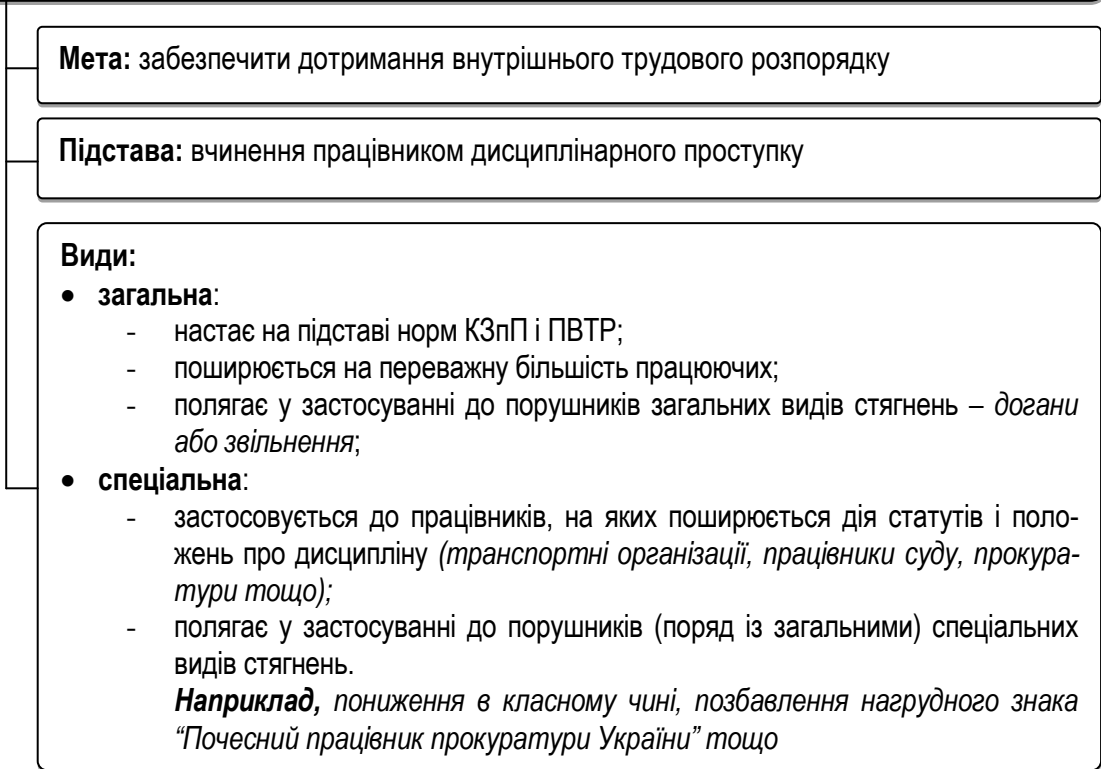
- виявлення поваги до працівників;
- визнання заслуг працівника;
- виявлення громадської пошани до зразкового та творчого виконання працівником трудових завдань

- застосовуються власником або уповноваженим ним органом за погодженням із профспілковим комітетом;
- оголошуються наказом (розпорядженням);
- заносяться до трудової книжки

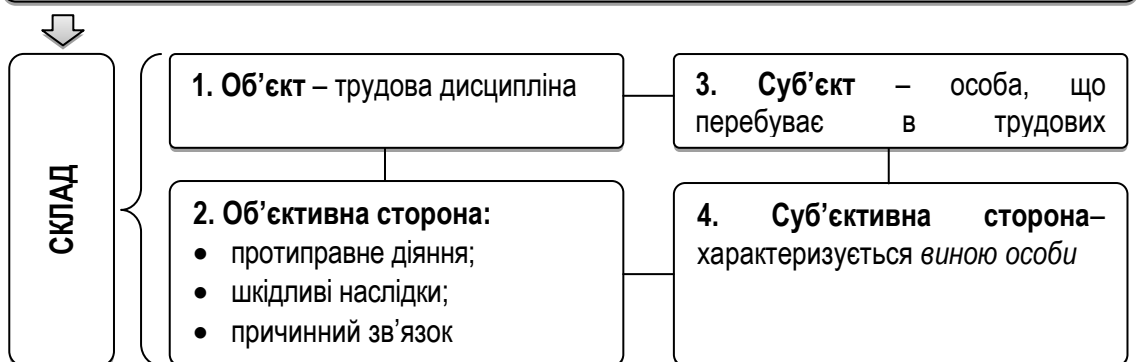
тільки ті,
що передбачені
у КД

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – це застосування до окремих несумлінних працівників заходів дисциплінарного впливу (стягнень)

ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОСТУПОК – винне невиконання або неналежне виконання працівником трудових обов’язків, покладених на нього законодавством про працю, колективним і трудовим договорами

8 ТРУДОВІ СПОРИ

ТРУДОВІ СПОРИ – це конфлікти між працівником (трудоим колективом) і роботодавцем з приводу застосування законодавства про працю або встановлення чи зміни умов праці, що розглядаються в установленому законом порядку

Види:

- **індивідуальні**, якщо виникають між сторонами ТД – працівником і роботодавцем;
- **колективні**, якщо виникають між трудовим колективом і роботодавцем

Розглядаються у встановленому порядку такими органами:

- **індивідуальні**:
 - комісіями по трудових спорах (КТС);
 - судами;
- **колективні** – спеціальними примирними органами, а якщо врегулювати розбіжності не вдається, застосовується **страйк** (як крайній захід)

9 ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ПЕНСІЙ

ПЕНСІЯ – щомісячна грошова виплата, яка призначається у встановленому державою порядку як захід матеріального забезпечення особам, які втратили можливість самостійно заробляти

Види пенсійних виплат (у солідарній системі):

- пенсія за віком;
 - пенсія по інвалідності;
 - пенсія у зв'язку з втратою годувальника
-
- Словом “пенсія” називають також період часу в житті людини, протягом якого вона ніде не працює й отримує пенсійні виплати.
 - “**Піти на пенсію**” означає покинути роботу, маючи право на пенсійні виплати, як правило, у зв'язку з досягненням віку, необхідного для права на призначення пенсії за віком.
 - В Україні право на призначення пенсії за віком виникає:
 - для жінок – після **55 років** (залежно від року народження);
 - для чоловіків – з 60 років.

ТЕМА 10. ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

1 ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО – галузь права України, що визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинними та які покарання необхідно застосувати до осіб, що їх вчинили

ДЖЕРЕЛОМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА Є КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ:

- **це єдине джерело:** у галузі кримінального права немає підзаконних актів, не допускається застосування юридичних прецедентів або правових звичаїв;
- містить Загальну й Особливу частини, які поділяються на розділи і статті

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

містить норми, що визначають:

завдання Кримінального кодексу

підстави кримінальної відповідальності

поняття злочину і покарання

загальні засади призначення покарань і звільнення від них

інші загальні положення

складається з 15 розділів

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

містить норми, що визначають:

вичерпний перелік діянь, що визнаються злочинами, і конкретні покарання за вчинення цих діянь

розділ II – злочини проти життя і здоров'я особи

розділ III – злочини проти свободи, честі й гідності людини...

складається з 20 розділів

✦ **Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки Кримінальним кодексом (законом про кримінальну відповідальність), що діяв на час вчинення цього діяння.**

З цього правила є виключення:

закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, **має зворотну дію у часі**, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності

2 ЗЛОЧИН ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених КК обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави

❖ **Підставою кримінальної відповідальності** є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить **склад злочину**, передбачений Кримінальним кодексом.

- Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.
- Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу

ЗЛОЧИН – це передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину

ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ:

- наявність діяння (дії або бездіяльність);
- передбаченість діяння чинним Кодексом;
- суспільно небезпечний характер діяння;
- винність особи у вчиненні діяння;
- вчинення діяння суб'єктом злочину;
- караність

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ:

невеликої тяжкості– передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше ніж **2 роки**-чи іншебільш м'яке покарання

- незаконне використання товарного знака (ст. 229 КК);
- жорстоке поводження з тваринами (ст. 209 КК)

середньої тяжкості– передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більш ніж **5 років**

- необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК);
- погроза вбивством (ч. 2 ст. 129 КК)

тяжкі– передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більш ніж **10 років**

- умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК);
- захоплення заручників (ч. 1 ст. 147 КК)

особливо тяжкі– передбачене покарання у вигляді позбавлення волі настрок**понад десять років або довічне ув'язнення**

- умисне вбивство (ст. 115 КК);
- зґвалтування, що спричинило особливо тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 152 КК)

СКЛАД ЗЛОЧИНУ – це сукупність встановлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як злочинне

ЕЛЕМЕНТИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ – це те, проти чого спрямований злочин, тобто те, чому він спричиняє або може заподіяти шкоду;

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ – це те, як злочин виявляється у реальній дійсності.

Охоплює вчинене діяння, злочинні наслідки та причинний зв'язок між ними, місце, час, спосіб, засіб та обставини вчиненого діяння

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ – це фізична особа, яка є осудною і досягла встановленого чинним КК віку кримінальної відповідальності (16 років; в особливих випадках – 14 років)

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ – це психічне ставлення особи до вчинюваного діяння, передбаченого чинним КК, та наслідків, що настали або можуть настати в результаті її діяння.

Виражається виною суб'єкта, яка може бути у формі умислу або необережності

♣ **Відсутність у діянні особи хоча б одного з елементів, що входять до складу злочину, виключає можливість кваліфікувати це діяння як злочин, а тому не дає підстав для кримінальної відповідальності**

ОБСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЮТЬ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ:

- необхідна оборона;
- затримання особи, яка вчинила злочин;
- крайня необхідність;
- фізичний або психічний примус;
- виконання наказу або розпорядження;
- діяння, пов'язане з ризиком (виправданий ризик);
- виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації

♣ **Особа визнається НЕВИННОЮ у вчиненні злочину**

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:

- дійове каяття;
- примирення винного з потерпілим (лише у разі вчинення певних злочинів);
- зміна обстановки;
- закінчення перебігу строків давності

Особа визнається ВИННОЮ у вчиненні злочину, але НЕ ПРИТЯГУЄТЬСЯ до кримінальної відповідальності

3 СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ТА СПІВУЧАСТЬ У ВЧИНЕННІ ЗЛОЧИНУ

👉 Злочин з необережності стадій не має

СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ – це етапи підготовки і здійснення умисного злочину

НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН:

- готування до злочину;
- замах на злочин

👉 **ВАЖЛИВО:**

кримінальна відповідальність настає за статтею, що передбачає відповідальність за закінчений злочин

готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності

ЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН – діяння, що містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК

👉 **Момент закінчення злочину** є різним залежно від конструкції складу злочину, від опису ознак злочинного діяння в законі

ДОБРОВІЛЬНА ВІДМОВА ВІД ДОВЕДЕННЯ ЗЛОЧИНУ ДО КІНЦЯ – це добровільне й остаточне припинення особою попередньої злочинної діяльності при усвідомленні нею можливості її завершення

є можливою **тільки** на стадіях готування і замаху

є можливою **лише** за таких ознак:

- **остаточне припинення** особою дій щодо готування до злочину або замаху на злочин;
- відмова від злочину **з волі самої особи**;
- наявність в особи **усвідомлення можливості доведення злочину до кінця**

гарантується повне звільнення від кримінальної відповідальності

Наприклад**, особа знайшла інструменти, необхідні для зламу дверних запорів, автомобіль для вивезення викрадених речей, але потім **добровільно** відмовилася від вчинення крадіжки – **у цьому разі відбувається добровільна відмова від вчинення злочину

Ситуація виключення – коли здійснені особою підготовчі дії або замах на злочин містять ознаки іншого закінченого злочину.

Наприклад**, особа придбала пістолет для вбивства, а потім відмовилася від скоєння цього злочину – **у цьому разі дії особи з придбання вогнепальної зброї є закінченим складом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК

СПІВУЧАСТЬ – це об'єднання, коли декілька осіб вчиняють злочин спільно і умисно

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ:

- **виконавець (співвиконавець);**
- **організатор;**
- **підбурювач;**
- **пособник**

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ –

це об'єднання співучасників, які розрізняються між собою за характером виконуваних ролей і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними:

- **проста** співучасть (співвиконавство);
- **складна** співучасть (з розподілом ролей)

4 ПОКАРАННЯ: ВИДИ ТА НАСЛІДКИ

ПОКАРАННЯ – примусовий захід, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у скоєнні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого

МЕТА:

- настання негативних наслідків для винного – *кара за вчинене діяння*;
- виховання та перевиховання засудженого;
- запобігання вчиненню нових злочинів засудженим та іншими особами

ХАРАКТЕРИСТИКА:

- призначається тільки за вироком суду;
- має особистий характер;
- не має наметі завдання фізичного болю та приниження особи – *справедливий акт правосуддя*;
- тягне судимість

ВИДИ (ВИЧЕРПНИЙ ПЕРЕЛІК)

Основні:

- громадські роботи;
- виправні роботи;
- службові обмеження для військовослужбовців;
- арешт;
- обмеження волі;
- утримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;
- позбавлення волі на певний строк;
- довічне позбавлення волі

Додаткові:

- позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу;
- конфіскація майна

Покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові:

- штраф;
- позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю

ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ:

- з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину;
- добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;
- надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину;
- вчинення злочину неповнолітнім;
- вчинення злочину жінкою в стані вагітності;
- вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;
- вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
- вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого;
- вчинення злочину з перевищенням меж крайньої необхідності;
- виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину у випадках, передбаче-

ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ:

- вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів;
- вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою;
- вчинення злочину на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі або розбрату;
- вчинення злочину у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку;
- тяжкі наслідки, завдані злочином;
- вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані;
- вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;
- вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного;
- вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством;
- вчинення злочину з особливою жорстокістю;
- вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій;
- вчинення злочину загальнонебезпечним способом;
- вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

☝ За наявності визначених у КК підстав винна у вчиненні злочину особа може бути повністю або частково звільнена **СУДОМ** від покарання за вчинене

☝ Треба відрізнити від:

- звільнення від кримінальної відповідальності;
- виключення злочинності діяння

Застосовується тільки до вже засуджених осіб

Підстави:

- втрата особою суспільної небезпечності;
- випробування;
- вагітність та наявність дітей до трьох років;
- хвороба;
- заміна невідбутої частини покарання більш м'яким;
- умовно-дострокове звільнення;
- *амністія та помилування (не судом)*

СПІВВІДНОШЕННЯ

АМНІСТІЯ – повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності і покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів.

☞ **Закон** про амністію поширюється на злочини, вчинені до дня вступу його в силу, *тобто на засуджених та на осіб, що вчинили суспільно небезпечні діяння, які ще не були предметом судового розгляду.*

☞ Закон про амністію видається з приводу знаменних дат і розглядається у нерозривному зв'язку з політичною ситуацією, виступаючи як прояв гуманізму держави

ПОМИЛУВАННЯ – акт глави держави, за яким певна особа (чи кілька осіб) повністю або частково звільняється від покарання, або до неї застосовується більш м'яке покарання, або ж з особи знімається судимість.

☞ Право на **клопотання** про помилування мають засуджені особи та особи, які вже відбули покарання, але мають судимість.

☞ Помилування не ставиться в залежність ні від ступеня суспільної небезпечності особи засудженого, ні від тяжкості вчиненого ним злочину і суворості призначеного йому покарання

СУДИМІСТЬ є правовим наслідком засудження особи вироком суду до кримінального покарання

ЗА СВОЇМ ЗМІСТОМ виражається в такому стані особи, який пов'язаний з певними цивільно-правовими і кримінально-правовими обмеженнями

“негативний”
правовий
статус особи

Наприклад:

- Ч. 3 ст. 6 Конституції України передбачає, що не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.
- У відповідних законах України встановлена заборона на заняття посади прокурора, судді, виконання функцій адвоката тощо особами, які мають судимість

ПІДСТАВА СУДИМОСТІ

Наявність
обвинувального вироку

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

обставина, з якою пов'язуються найбільш суворі кримінально-правові наслідки для особи, яка, **маючи судимість, знову вчинює злочин**

- визначення рецидиву злочинів;
- визнання злочину скоєним повторно;
- неможливість застосування пільгових інститутів кримінального права (звільнення від кримінальної відповідальності);
- ознака, що обтяжує відповідальність

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові акти

1. Господарський кодекс України в ред. 03.02.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
2. Господарський процесуальний кодекс України в ред. 18.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
3. Житловий кодекс Української РСР в ред. 01.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Кодекс адміністративного судочинства України в ред. 18.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show.
5. Кодекс законів про працю України в ред. 09.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення в ред. 07.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
7. Конституція України в ред. 12.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
8. Кримінальний кодекс України в ред. 01.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show.
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 05.07.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
10. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 01.10.2005. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
11. Про вибори народних депутатів України [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 02.12.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
12. Про вибори Президента України [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 02.12.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
13. Про громадянство України [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 06.12.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
14. Про Конституційний Суд України [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 13.06.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>.
15. Про міліцію [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 01.01.2013. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
16. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 05.01.2013. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

17. Про місцеві державні адміністрації [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 01.01.2013. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
18. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 06.12.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
19. Про прокуратуру [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 01.12.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
20. Про статус народного депутата України [Електронний ресурс] : Закон України в ред. 06.12.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
21. Про судоустрій і статут суддів [Електронний ресурс] : Закон України в ред. від 28.07.2012. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
22. Сімейний кодекс України в ред. 09.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
23. Цивільний кодекс України в ред. 19.01.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.
24. Цивільний процесуальний кодекс України в ред. 01.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>.

Основна література

25. Большой юридический энциклопедический словарь : энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М. : Книжный мир, 2006. – 720 с.
26. Карпенко Д. О. Основи трудового права : навчальний посібник / Д. О. Карпенко. – К. : А.С.К., 2003. – 656 с.
27. Кириченко В. М. Правознавство : модульний курс / В. М. Кириченко ; Мін-во освіти і науки України, Запорізький нац. техніч. ун-т. - К. : ЦУЛ, 2007. – 328 с.
28. Колодій А. М. Правознавство : навч. посібник / А. М. Колодій, І. В. Опришко, С. Е. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 640 с.
29. Котюк В. О. Основи держави і права : [навчальний посібник для абітурієнтів, студентів, учнів середніх шкіл і ліцеїв] / В. О. Котюк. – К. : Вентурі, 1998. – 320 с.
30. Основи держави і права / [за ред. В. В. Сухоноса]. – Суми : Університетська книга, 2003. – 909 с.
31. Основи правознавства України : навчальний посібник / С. В. Ківалов [та ін.]. – Х. : Одісей, 2002. – 304 с.
32. Основы государства и права : учебное пособие / Московская гос. юр. академия ; ред. О. Е. Кутафин. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 1997. – 344 с.
33. Основы правоведения Украины : учебное пособие / С. В. Кивалов [и др.] ; Мин-во образования и науки Украины, Одесская нац. юр. академия. – 5-е изд. – Х. : Одиссей, 2005. – 384 с.

34. Правознавство : курс лекцій / [уклад. : І. В. Тимошенко, А. Л. Чернявський] ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2009. – 228 с.
35. Правознавство : метод. вказівки : для студ. 3 курсу економ. спец. заочної форми навчання / НБУ, Українська академія банківської справи Національного банку України ; уклад. І. В. Тимошенко. – Суми : УАБС НБУ, 2004. – 34 с.
36. Правознавство : модульний курс / В. М. Кириченко ; Мін-во освіти і науки України, Запорізький нац. техніч. ун-т. – К. : ЦНЛ, 2007. – 328 с.
37. Правознавство : навчальний посібник / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; ред. В. В. Копейчиков. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 704 с.
38. Правознавство : підручник / Мін-во освіти і науки України ; ред. В. В. Копейчиков. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 752 с.
39. Правознавство : підручник / Мін-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т внутрішніх справ. – К. : Правова єдність, 2008. – 790 с.
40. Правознавство : підручник / Мін-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т внутрішніх справ. – 2-ге вид., доп. – К. : Правова єдність, 2009. – 792 с.
41. Правознавство : підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ ; ред. В. Ф. Опришко. – К. : КНЕУ, 2003. – 767 с.
42. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / П. М. Рабінович. – 5-те вид., зі змінами. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
43. Спиридонов Л. И. Теория государства и права : учебник / Л. И. Спиридонов. – М. : Проспект, 2001. – 304 с.
44. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения / Ю. А. Тихомиров ; Ин-т законодательства и сравнит. правоведения при Правительстве РФ. – М. : НОРМА, 1996. – 432 с.
45. Трофимова З. В. Основи правоведения. Вопросы. Тесты. Задания. Кроссворды : учебное пособие / З. В. Трофимова. – Донецк : Академия, 1998. – 192 с.
46. Хрестоматія з правознавства : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України ; [упор. Л. О. Лоха]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
47. Шпиталенко Г. А. Основи правознавства : навчальний посібник / Г. А. Шпиталенко, Р. Б. Шпиталенко. – 5-те вид. – К. : Каравела, 2008. – 376 с.

Навчальне видання

Поліщук Марина Сергіївна

Логвиненко Микола Іванович

ПРАВОЗНАВСТВО

Навчальний посібник

Редактор

Комп'ютерна верстка

Підписано до друку

Видавець і виготовлювач

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції:

Поліщук М.С., Логвиненко М.І. Правознавство [Текст]: навч. посіб.
для студ. неюрид. спец. вищ. навч. закл. / М.С. Поліщук , М.І. Логви-
ненко. - Харків: Право, 2014. - 108 с.